

Broj: X –KR -07/382

Sarajevo, 29.04.2008.godine

U IME BOSNE I HERCEGOVINE

Sud Bosne i Hercegovine, Odjel I za ratne zločine, u vijeću sastavljenom od sudije Minke Kreho kao predsjednice vijeća, te sudija Roland Dekkers-a i Tore Lindsteh-a kao članova vijeća, uz učešće pravne savjetnice Amele Skrobo u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženih Mirka Todorovića i Miloša Radića, zbog krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke h) a u vezi sa tačkama a) i f) te članom 29. i 180. stav 1. sve Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, odlučujući o optužnici Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: KT –RZ: 140/05 od 15.06.2007.godine, izmijenjenoj dana 18.04.2008.godine, nakon održanog glavnog i javnog pretresa kome su prisustvovali optuženi Mirko Todorović i njegovi branioci – do 24.01.2008.godine advokat Hamdo Kulenović, a potom advokat Žiko Krunić, te optuženi Miloš Radić i njegov branilac Stanko Petrović, i tužilac Tužilaštva BiH – Adnan Gulamović, donio je, te dana 29.04.2008.godine, u prisustvu optuženih i njihovih branilaca, te tužioca Tužilaštva BiH - Jukić Sanje, javno objavio slijedeću

P R E S U D U

Optuženi:

1. **MIRKO TODOROVIĆ** zv. „Banana“, sin Đorđa i majke Smilje, rođ. Šarac, rođen 15.05.1954.godine u Bratuncu, nastanjen u,, po narodnosti, državljanin, automehaničar, pismen, po zanimanju vozač, završio srednju školu učenika u privredi, oženjen, otac troje djece, vojsku služio 1974 u Kraljevu i Nišu, nema čin, nije odlikovan, vodi se u Vojnoj evidenciji Bratunac, srednjeg imovnog stanja, osuđivan, ne vodi se postupak za drugo krivično djelo, nalazi se u pritvoru po rješenju Suda BiH broj: X-KRN/07/382 od 24.05.2007.godine

i

2. **MILOŠ RADIĆ**, sin Mirka i majke Milosave, rođ. Todorović, rođen 05.06.1959.godine u Srebrenici, nastanjen u,, po narodnosti, državljanin, automehaničar, pismen, po zanimanju KV automehaničar, oženjen, otac troje djece, vojsku služio 1989/90, u Travniku, vodi se u Vojnoj evidenciji Bratunac, nema čin, nije odlikovan, srednjeg imovnog stanja, neosuđivan, ne vodi se postupak za drugo krivično djelo, nalazi se u pritvoru po rješenju Suda BiH broj: X-KRN/07/382 od 24.05.2007.godine

K R I V I S U

Što su:

U vrijeme oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini u kom su vojska i policija Republike Srpske, preduzele širok i sistematičan napad na bošnjačko civilno stanovništvo na području opštine Bratunac, optuženi Mirko Todorović i Miloš Radić, pripadnici Vojske Republike Srpske, svjesni toga napada, izvršili progon civilnog bošnjačkog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj osnovi i to oduzimanjem fizičke slobode, mučenjima i ubistvima, tako što su:

Dana 20.maja 1992.godine u popodnevrim satima, u selu Borkovac, opština Bratunac, u grupi zajedno sa još četiri pripadnika Vojske Republike Srpske, među kojima i Stjepanović Novakom zv. „Krke“, učestvovali u hapšenju grupe od 14 (četnaest) civila bošnjačke nacionalnosti i to: Hamed Alić, Hamid Alić, Halima Alić, Maho Avdić, Hamedina Ramić, Munib Sulejmanović, Hajrudin Hasanović, Hamed Velić, Fadil Sulejmanović, Amer Ramić, Naser Sulejmanović, Muharem Salkić, Mehmed Jahić i Ibro Džananović, koji su se usljed straha od napada vojske i policije Republike Srpske skrivali u napuštenom kamenolomu nedaleko od sela Borkovac u kom je većina bila nastanjena, a zatim ih povelu u koloni prema selu, kada je neko iz grupe napadača pucanjem iz oružja usmrtio Avdić Mahu, koji se nalazio na začelju kolone, da bi ih potom mučili udaranjem šakama, nogama obuvenim u vojničke čizme po svim dijelovima tijela, oduzeli im novac i dragocjenosti, uz psovke na nacionalnoj osnovi, nakon čega su ih odveli do padine prema obližnjem potoku gdje su ih poredali leđima okrenutim prema potoku, a zatim na iste pucali, usljed čega su njihova tijela padala u potok i tom prilikom usljed pogodaka iz vatrenog oružja smrtno su stradali Hamid Alić, Halima Alić, Munib Sulejmanović, Fadil Sulejmanović, Hajrudin Hasanović, Hamed Velić, Hamedina Ramić,

d a k l e,

u sklopu širokog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva, znajući za takav napad, optuženi kao saučesnici, izvršili progon civilnog bošnjačkog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj osnovi i to oduzimanjem fizičke slobode, mučenjem i ubistvima,

č i m e s u

počinili krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz čl. 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a), e) i f) Krivičnog zakona BiH, a sve u vezi sa članom 29. i 180. stav 1. istog Zakona

Pa Sud, optužene Mirka Todorovića i Miloša Radića, na osnovu navedenih zakonskih propisa a u vezi sa odredbama člana 39, 42. i člana 48 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine,

OSUĐUJE

NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD PO 17 (SEDAMNAEST) GODINA

Na osnovu člana 56. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, optuženima će se u izrečenu kaznu zatvora uračunati vrijeme koje su proveli u pritvoru, počev od 24.05.2007.godine pa na dalje, odnosno, do eventualnog upućivanja na izdržavanje kazne.

II

Na osnovu odredbe člana 188. stava 4. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, optuženi se djelimično oslobađaju dužnosti naknade troškova postupka, o čemu će Sud donijeti posebno rješenje.

III

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, oštećeni se sa imovinsko – pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

1. Optuženje

Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine - posebnog Odjela za ratne zločine, broj: KT –RZ-140705 od 15.06.2007.godine, optuženi su Mirko Todorović i Miloš Radić zbog izvršenja krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke h) u vezi sa tačkom a) i f) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

Ovo djelo, prema navodima optužnice, optuženi su počinili 20.05.1992.godine i to progonom civilnog bošnjačkog stanovništva sa područja općine Bratunac, izvršenog mučenjima grupe od 14 civila, i ubistvom 8 od njih.

Optužnica je potvrđena dana 21.06.2007.godine, a optuženi su, i to Mirko Todorović 6.07. a Miloš Radić 12.07.2008.godine, izjavili da se ne osjećaju krivima, nakon čega je predmet dostavljen prestresnom vijeću, koje je dana 01.10.2007. godine otvorilo glavni pretres.

Optuženi su se tokom cijelog pretresa nalazili u pritvoru, i to zbog postojanja naročitih okolnosti koje su ukazivale da bi boravak na slobodi iskoristili za utjecaj na svjedoke, odnosno saučesnike, koji su i identifikovani tokom ovog postupka.

2. Izvedeni dokazi

a) Dokazi Tužilaštva

Tokom glavnog pretresa, ispitani su slijedeći svjedoci: Alić Hamed, Sulejmanović Naser, Kaljević Elma, Ramić Hamed, Sulejmanović Safa, Ramić Amer, Hasanović Sadeta, Sulejmanović Rušveta, Avdić Zejneba, Živković Radoje, Lončarević Dane, Čakanović Suljo, Ljubiša Todorović, Muharem Salkić, Bajro Kulovac i vještak Tuco Vedad.

Izvedeni su slijedeći materijalni dokazi: Pismo preživjelog Ramić Amera upućeno njegovom ocu – Ramić Hamedu; Fotokopija kartona lične karte Radić Miloša; dvije fotokopije kartona lične karte Todorović Mirka sa dvije različite fotografije optuženog ; Izvod iz kaznene evidencije od 01.06.2005.god., broj 12-1-6/02-235-106/05; Izvod iz kaznene evidencije od 31.05.2005.god., broj 12-1-7/02-235-89/05; Fotodokumentacija od 10.05.2004.god., broj 08-02/3-5-04, 6-3132/04 (sadrži 78 fotografija); Skica lica mjesta od 04.05.2004.god., broj 08-02/3-5-04, 6-3132/04; Vojna knjižica RS, broj 338/54 na ime Todorović Mirko; Vojna knjižica SFRJ, broj 123997 na ime Radić Miloš; Službeni izvještaj o postupanju po Naredbi Suda BiH broj: X-KRN/07/382 od 22.05.2007.god., broj 17-04/2-04-2-2105 BK od 24.05.2007.god.; Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta od 23.05.2007.god. broj: 17-04/2-04-2-11/07; Zapisnik o pretresanju stana, drugih prostorija i pokretnih stvari od 23.05.2007.god., broj: 17-04/2-04-2-11/07; Zapisnik o predaji lica lišenog slobode od 23.05.2007.god., broj: 17-04/2-04-2-5/07; Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta od 23.05.2007.god., broj: 17-04/2-04-2-12/07; Zapisnik o pretresanju stana, drugih prostorija i pokretnih stvari od 23.05.2007.god. , broj: 17-04/2-04-2-12/07; Zapisnik o predaji lica lišenog slobode od 23.05.2007.god., broj: 17-04/2-04-2-6/07; Zapisnik o ekshumaciji KTA-609/04 od 29.04.2004. god.; Dopis Kantonalnog tužilaštva Tuzla broj: KTA-609/04 od 3.10.2006.godine; Zapisnik o utvrđivanju identiteta Hasanović Hajrudina br. REP-1/1 b; Potvrda o smrti za Hasanović Hajrudina (fcc); Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi broj REP/1/1 b od 07.05.2004.god.; DNK izvještaj broj REP/1/1 b za Hasanović Hajrudina; Zapisnik o utvrđivanju identiteta broj REP 1/2 b, na ime Alić Halima; Potvrda o smrti na ime Alić Halima REP 1/2 b; Izvještaj o sudskomedicinskoj ekspertizi od 06.05.2004.god., REP 1/2 b; DNK izvještaj od 23.12.2004.god., na ime Alić Halima; Zapisnik o utvrđivanju identiteta broj REP 1/3 b na ime Sulejmanović Munib (fcc); Potvrda o smrti na ime Sulejmanović Munib; Izvještaj o sudskomedicinskoj ekspertizi od 06.05.2004. god. REP/1/3; DNK izvještaj broj REP 1/3 Sulejmanović Munib; Zapisnik o utvrđivanju identiteta na ime Alić Hamid broj REP 1/4 b; Potvrda o smrti na ime Alić Hamid (fcc); Izvještaj o sudskomedicinskoj ekspertizi od 06.05.2004.god.; DNK izvještaj broj 1/4 REP, na ime Alić Hamid; Zapisnik o utvrđivanju identiteta na ime Avdić Maho; Potvrda o smrti na ime Avdić Maho (fcc); Izvještaj o sudskomedicinskoj ekspertizi na ime Velić Hameda; DNK izvještaj broj 1/6 b REP; Zapisnik o utvrđivanju identiteta na ime Velić Hameda REP 1/6 b (fcc); Potvrda o smrti na ime Velić Hameda (fcc); Izvještaj o sudskomedicinskoj ekspertizi broj REP 1/6 b od 06.05.2004.god.; DNK izvještaj (duplikat); Zapisnik o utvrđivanju identiteta za Sulejmanović Fadila broj REP-1/7; Potvrda o smrti na ime Sulejmanović Fadil (fcc); Izvještaj o sudskomedicinskoj ekspertizi od 07.05.2004.god. REP/1/07 b; DNK izvještaj za Sulejmanović Fadila; Zapisnik o utvrđivanju identiteta broj REP 1/8 b na ime Ramić Hamedina; Potvrda o smrti na ime Ramić Hamedina; Izvještaj o sudskomedicinskoj ekspertizi od 29.04.2004.god. za slučaj 1/8 REP; DNK izvještaj na ime Ramić Hamedina slučaj REP 1/8 b; Predmeti sa obrade za slučaj REP 1/2 b i 1/6 b (zrnevlje pištoljskog metka); Zapisnik SIPA-e o saslušanju svjedoka Ljubiše Todorovića br. 17-04/2-04-2-608/07 od 12.06.2007.

b) Odbrane

Saslušani su slijedeći svjedoci odbrane optuženog Mirka Todorovića: Milovčević Živojin, Jovanović Miladin, Ahmić Mehmedalija, Blagojević Dragomir, Nikolić Milorad, Hasanović Safet, Musić Obran, Osmanović Osman, Velić Hanifa, Todorović Miloš, te svjedoci

odbrane optuženog Miloša Radića: Pavlović Ikonija, Petrović Krstina, Radić Đurđija, Smajlović Ramo i Smajlović Sabit.

Svjedok Todorović Miloš je svjedočio i u odbranu optuženog Miloša Radića.

Materijalni dokazi odbrane prvoptuženog izvedeni tokom glavnog pretresa su: Presuda Vojnog suda u Bijeljini br. IK-137/95 od 01.08.1995. godine protiv Mirka Todorovića i Potvrda SDS-a Bratunac br. 01-01/08 od 11.01.2008. godine na ime Mirko Todorović.

Odbrana drugooptuženog nije ponudila materijalne dokaze.

3. Završne riječi

a) Tužilaštva

Tužilac je u završnoj riječi naveo da je bitno obilježje krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti postojanje širokog ili sistematičnog napada, usmjerenost takvog napada prema civilnom stanovništvu, znanje, odnosno svijest počinitelja o postojanju takvog napada, a da provedeni dokazi upućuju na to da su optuženi Mirko Todorović i Miloš Radić znali za postojanje takvog napada, te da su svojim radnjama počinili upravo ovo djelo. Optuženi su znali za postojanje napada na civilno bošnjačko stanovništvo i htjeli su da i njihove radnje budu dio tog napada jer su postupajući sa diskriminatornom namjerom počinili progon i oštećene izložili zločinačkom postupanju samo zbog njihove pripadnosti određenoj skupini i to Bošnjačkom narodu. Da je napad na civilno bošnjačko stanovništvo grada Bratunca, kao i prigradskih naselja i okolnih sela, po svom karakteru bio širok i sistematičan, po mišljenju Tužilaštva, vidi se iz provedenih dokaza izvedenih na glavnom pretresu, kao i dokaza koje je Sud BiH prihvatio na prijedlog Tužilaštva BiH, a koji su izvedeni u drugim postupcima pred MKSJ.

Vezano za pojedinačnu inkriminaciju, tužilac je, kao nespornu činjenicu, naveo da je dana 20. maja 1992. godine na području općine Bratunac, u naselju Borkovac ubijeno osam civila Bošnjaka, te činjenicu da su optuženi *tempore criminis* bili na mjestu događaja. Da su optuženi učestvovali u hapšenju tih civila, bili prisutni njihovom maltretiranju i pljačkanju, a kasnije učestvovali odvođenju do mjesta streljanja i samoj egzekuciji, po mišljenju Tužilaštva proizilazi iz iskaza preživjelih svjedoka Alić Hameda, Sulejmanović Nasera, Salkić Muharema i Ramić Amera, od kojih su neki bili komšije i školski drugovi sa optuženim, te ih odlično poznavali.

U odnosu na radnje optuženih, te njihovu svijest i volju, tužilac smatra da je provedenim dokazima dokazano da su optuženi bili svjesni da zajedno sa drugim licima postupaju u izvršenju ovog djela, te su dijeleći zajednički cilj grupe, likvidaciju zarobljenih civila Muslimana kojoj je prethodilo njihovo zarobljavanje, maltretiranje i odvođenje na egzekuciju, preduzimali radnje koje su na odlučujući način doprinijele učinjenju djela, kojom prilikom su postupali sa umišljajem, na koji način su u cjelosti odgovorni kao saučesnici po osnovu individualne krivične odgovornosti za radnje koje im se stavljaju na teret.

Konačno, u odnosu na dokaze odbrane izvedene na glavnom pretresu, kao i postavljenu tezu da su optuženi bez svoje volje odvedeni od strane nepoznatih lica u šumu gdje se zločin

desio, Tužilac je ocijenio kao dokaze koji su isključivo usmjereni na izbjegavanje krivične odgovornosti optuženih, a iskaze svjedoka odbrane kao kontradiktorne, neobjektivne i usmjerene na pomaganje optuženima sa kojima su rodbinski povezani, te je Tužilac istakao da zbog svega predlaže Vijeću da se optuženi oglase odgovornim i kazne kaznama dugotrajnog zatvora.

b) Odbrane

U završnoj riječi branioci prvo i drugooptuženog su istakli da se odbrana protiv primjeni Krivičnog zakona BiH iz razloga što taj zakon nije važio u vrijeme kada je navedeno krivično djelo izvršeno, i iz razloga jer se primjena ovog zakona protiv opštih principima pravnog poretka i principu *nullum crimen nulla poena sine legem*, koji je princip izražen i u članu 7. EKLJP. Ukidanjem smrtne kazne koja je bila predviđena odredbama krivičnog zakona SFRJ očigledno je, po mišljenju odbrane, da je Krivični zakon SFRJ bio blaži za učinioca, te je isti, kao blaži, morao biti primijenjen i u ovom predmetu.

Branioci oba optužena su istakli da smatraju da se u radnjama njihovih branjenika nisu ispunili bitni elementi bića krivičnog djela koje im se stavlja na teret. Prije svega, smatraju, da nije postojao širok ni sistematičan napad na pripadnike muslimanske vjeroispovjesti na području Općine Bratunac iz razloga što je organizovana akcija u vezi sa progonom muslimanskog stanovništva na području opštine Bratunac koja je završena 10.05.1992.godine, dakle 10 dana prije kritičnog događaja, te da je bošnjačko stanovništvo Borkovca i okolnih sela već bilo napustilo ta područja, usljed čega, po mišljenju odbrane, nije moglo ni biti široko rasprostranjenog i sistematskog napada. Nije proveden ni jedan dokaz da je bilo tko iz civilnih ili vojnih vlasti Općine Bratunac naredio napad na grupu ljudi koji su se sakrivali u šumi na području sela Borkovac, niti da je bilo tko od legalnih vlasti planirao napad pa je događaj u Borkovcu, prema mišljenju odbrane, bio izolovan slučaj.

Branilac prvooptuženog Todorović Mirka istakao je da optuženi nije preduzeo ni jednu radnju koja bi predstavljala mučenje ili lišenje druge osobe života i s tim u vezi progon civilnog stanovništva, ni jedan od svjedoka nije ga optužio za maltretiranje i oduzimanje dragocjenosti koje se u optužnici paušalno navode, dok je svjedok Salkić Muharem izričito potvrdio da ga optuženi nije maltretirao i oduzimao bilo kakve dragocjenosti. Vezano za prisustvo prvooptuženog na mjestu zločina u vrijeme izvršenja, odbrana ističe da je on natjeran silom od strane dobrovoljaca među kojima je bio i „Krke“ da sa njima krene prema području gdje se kasnije desio predmetni događaj, te je i optuženi priznao da se nakratko našao na mjestu događaja ali se sa istog udaljio prije strijeljanja zarobljenih civila. Jedino prvooptuženi u kritično vrijeme nije bio maskiran, što prema mišljenju odbrane ukazuje na njegove časne namjere te prilike, na što ukazuje i činjenica da je Todorović u periodu od 10.05.1992.godine -12.05.1992.godine, kada je zamolvši stražara uspio pomoći svojim komšijama i poznanicima muslimanima da izađu iz fiskulturne sale u kojoj su bili zatočeni, a koji događaj ukazuje na činjenicu da je nemoguće da se optuženi iz jedne pozitivne ličnosti preobrati u zločinca za samo 7 dana. Činjenicu da optuženi u kritično vrijeme nije bio na mjestu događaja, odnosno da se netom prije tragičnog događaja uputio svojoj kući, prema mišljenju odbrane, potvrđuju saglasni iskazi optuženog Radić Miloša i svjedoka Salkić Muharema i Alić Hameda koji su izjavili da u vrijeme kritičnog događaja optuženi nije bio tu. Prema mišljenju odbrane, iskaze svjedoka Sulejmanović Namera i Ramić Amera na istu okolnost treba cijeliti kao negativno motivisane prema optuženom, a naročito iskaz

Ramić Amera, kojeg treba uzeti u kontekstu nedozvoljenog ispitivanja od strane Tužioca koji je ovom svjedoku postavio sugestivno pitanje vezano za prisustvo optuženih događaju. Ove razlike u iskazima su od odlučujućeg značaja za ocjenu o nepostojanju odgovornosti u odnosu na optuženog Todorovića.

Branilac drugooptuženog Radić Miloša između ostalog je istakao da iz iskaza saslušanih svjedoka proizilazi da je optuženi bio miran i pošten čovjek koji se najviše družio i saradivao sa komšijama muslimanima i nije pripadao ni jednoj političkoj stranci pa nije mogao znati za ideje rukovodstva kako Republike Srpske tako i opštine Bratunac. Ponovio je da odbrana ne osporava činjenicu da je optuženi u kritično vrijeme bio prisutan mjestu događaja ali je, prema vlastitom kazivanju, na to natjeran mimo svoje volje od strane lica koja su tu došla da počine zločin, a koji navodi optuženog su potvrđeni na glavnom pretresu i od strane svjedoka odbrane. Optuženom je bilo jasno šta će se desiti sa zarobljenim civilima tek kada su oni postrojeni pokraj potoka, nakon čega je pokušao da pobjegne, ali se okliznuo i pao poslije čega mu je naređeno da se vrati nazad. Prema mišljenju odbrane, Tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi u kritičnom periodu imao na glavi maskirnu kapu, koji navod je u istrazi tvrdio jedino svjedok Salkić Muharem, a ostali svjedoci su to rekli tek na glavnom pretresu, iz čega odbrana zaključuje da su se prije svjedočenja dogovarali. Iz provedenih dokaza, prema mišljenju odbrane, jasno je da optuženi Radić Miloš kritičnom prilikom nije hapsio, niti na bilo koji način mučio, oduzimao novac niti bilo kakve druge dragocjenosti od zarobljenih muslimanskih civila, te da nije pucao na njih niti usmrtio ili ranio bilo koga. Po mišljenju odbrane optuženi kritične prilike nije objektivno mogao da oštećnim pomogne na bilo koji način, jer je kod optuženog bio prisutan strah da može i sam biti ubijen.

Branioци oba optužena su osporavali zakonitost uzimanja izjave od svjedoka Todorović Ljubiše u istrazi iz razloga što je ispitivač ujedno bio i zapisničar, kao i suočenje inspektora SIPE i ovog svjedoka na glavnom pretresu iz razloga što je isto suprotno odredbama ZKP BiH, te su na kraju istakli da Tužilaštvo BiH nije dokazalo van svake razumne sumnje da su njihovi branjenici krivi za krivično djelo koje im se stavlja na teret i predložili da se isti oslobode od optužbe.

4. Procesne odluke

a) Odluka o prijedlogu Tužilaštva BiH broj: KT –RZ-140/05 od 22.10.2007.godine o prihvatnju pojedinih činjenica utvrđenih u predmetima pred MKSJ i određenog pismenog dokaznog materijala korištenog od MKSJ; te o prijedlogu odbrane optuženog Mirka Todorovića od 13.03.2008.godine da se prihvate pojedine činjenice utvrđene pred MKSJ

Dana 22.10.2007.godine, Tužilaštvo BiH je temeljem odredbe člana 4. Zakona o ustupanju predmeta iz MKSJ, a u vezi sa članom 261. stav 1. i 15. ZKP BiH, podnijelo prijedlog da se prihvate pojedine činjenice utvrđene od MKSJ te pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ, od značaja u tekućem postupku.

Pod tačkom A prijedloga, Tužilaštvo je navelo činjenice utvrđene u predmetima protiv: Mitra Vasiljevića - koje se odnose na postojanje širokog i sistematskog napada na području

općine Višegrad; te Milorada Krnojelca i Dragoljuba Kunarca – koje se odnose na postojanje širokog i sistematskog napada na području općine Foča.

Pod tačkom B prijedloga, Tužilaštvo je predložilo prihvatanje dokaznog materijala iz predmeta protiv: Vidoja Blagojevića – i to izjavu svjedoka Miroslava Deronjića; Miroslava Deronjića – Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, broj: 02-130/92 od 12.05.1992.godine, Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima, od 19.12.1991.godine; Momčila Krajišnika - Odluku o proglašenju vanrednog stanja zbog neposredne ratne opasnosti na području Srpske BiH - od 16.04.1992.godine, Naredbu Kriznog štaba opštine Bratunac o opštoj mobilizaciji - od 16.04.1992.godine, Naredbu Kriznog štaba Bratunac o zabrani djelovanja na teritoriji opštine Bratunac svim paravojnim formacijama i nelegalnim građanima – od 1.05.1992.godine i Popis stanovništva BiH iz aprila 1991.godine.

Tadašnji branilac prvooptuženog Mirka Todorovića – advokat Hamdo Kulenović, podneskom od 10.12.2007.godine, usprotivio se ovom prijedlogu, predlažući da se isti odbije kao neosnovan.

Branilac se posebno osvrnuo na prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica, ističući kako se one odnose na područje koje nije predmet ovog krivičnog postupka – odnosno, područje Foče i Višegrada.

Osporio je i korištenje izjave Miroslava Deronjića iz postupka protiv Vidoja Blagojevića, smatrajući je neprimjenjivom obzirom da je ovaj svjedok, u postupku koji se vodio protiv njega kao optuženog, sklopio sporazum o priznaju krivnje.

Predložio je stoga, da se prijedlog Tužilaštva odbije kao neosnovan.

Protivljenju se pridružio i branilac drugooptuženog – advokat Stanko Petrović, koji je posebno naglasio da se predložene utvrđene činjenice ne odnose na teritorij opštine Bratunac.

Ovaj prijedlog Tužilaštvo je dopunilo podneskom od 19.12.2007.godine, precizirajući predložene utvrđene činjenice u smislu prvostepene, odnosno, drugostepene utvrđenosti tih činjenica presudama u tim predmetima a od strane MKSJ, a predloženu izjavu svjedoka Miroslava Deronjića iz predmeta protiv Vidoja Blagojevića, pojasnio u smislu njenog uzimanja, te korištenja i prilikom svjedočenja ovog svjedoka na glavnom pretresu pred MKSJ.

Tužilac je potom, dana 15.01.2008.godine, a na zahtjev Suda, dostavio i kompletan sadržaj paragrafa MKSJ presuda koje je predložio za prihvatanje utvrđenih činjenica.

Na ovako precizirane činjenične navode izjasnio se, dana 11.03.2008.godine, novi branilac prvooptuženog – advokat Žiko Krnić, koji je podržao raniji prijedlog odbrane njegovog branjenika – odnosno, da se prijedlog Tužilaštva odbije kao neosnovan.

Istog dana izjasnio se i branilac drugooptuženog koji je ostao pri svom prvom odgovoru, dodatno ističući kako se paragrafi iz presude Miloradu Krnojelcu odnose na komandnu odgovornost, što nije stavljeno na teret njegovom branjeniku Milošu Radiću, te kako niti jedan od tri navedna predmeta ni prostorno ni vremenski nemaju nikakve veze sa dešavanjima za koje se sudi optuženom Milošu Radiću.

Međutim, dana 13.03.2008.godine, branilac optuženog Mirka Todorovića – advokat Žiko Krunic, podnio je prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica, i to činjenica iz paragrafa: 311, 312, 314, 315, 320 i 709 presude MKSJ protiv Momčila Krajišnika, broj: IT -00-39-T od 27.06.2006.godine.

Predložene činjenice su, prema navodima prijedloga, relevantne za prikaz konteksta dešavanja u vremenu za koje se tereti Todorović Mirko, a iako presuda protiv Momčila Krajišnika nije pravosnažna, ove činjenice se mogu uzeti u razmatranje obzirom da nisu bile predmet žalbe na presudu.

U odlučivanju o navedenim prijedlozima, Sud se rukovodio slijedećim:

aa) Važeći zakon - Prihvatanje utvrđenih činjenica

Član 4. Zakona o ustupanju glasi:

Nakon saslušanja stranaka, sud može, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka, odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om, ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ-om ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku.

Sud smatra da je formalni uslov iz člana 4., kojim se zahtijeva da se stranama odobri saslušanje, ispunjen.

Član 4. daje Sudu diskreciono pravo da odluči da li da prihvati predložene činjenice. Ni Zakon o ustupanju niti Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine ne utvrđuju kriterije na osnovu kojih bi Sud mogao koristiti svoje diskrecijsko pravo.

Član 4. Zakona o ustupanju je koncipiran slično kao i Pravilo 94 (B) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ.¹ Stoga, sudska praksa MKSJ vezano za ovu odredbu može osigurati uvjerljive smjernice za tumačenje i primjenu člana 4. Zakona o ustupanju.

U odluci u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (odluka u predmetu *Krajišnik*) navode se slijedeći kriteriji² za prihvatanje presuđenih činjenica, da je činjenica:

- (i) *jasna, konkretna i da se može utvrditi;*
- (ii) *ograničena na činjenične nalaze i da ne uključuje pravnu kvalifikaciju³;*

¹ Pravilo 94 (B) glasi: “Na zahtjev jedne od strana, ili *proprio motu*, pretresno vijeće može, nakon što sasluša strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnosi na pitanja koja su sporna u tekućem sudenju.” Ovaj princip je uobičajen u međunarodnom krivičnom pravu. *Pravilnik o postupku i dokazima* Specijalnog suda Siera Leone, na primjer, sadržava gotovo identičnu odredbu kao Pravilo 94 (B).

² *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet broj IT-00-39-PT, *Odluka po zahtjevima optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, te za prihvatanje pismenih izjava svjedoka na osnovu pravila 92 bis*, od 28.2.2003. godine. Sva vijeća MKSJ nisu formulirala ove kriterije na isti način. Vidi na primjer predmet *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet broj IT-05-88-T, *Odluka po zahtjevima optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno*, 26.9. 2006., stavovi 5-14, (odluka u predmetu *Popović*).

- (iii) bila *osporena* na suđenju i da čini dio presude *na koju nije uložena* žalba ili koja je *postala konačna* po žalbi; ili
- (iv) bila *osporena* na suđenju i sada čini dio presude koja je u žalbenom postupku ali spada među pitanja *koja nisu osporavana* u žalbenom postupku;
- (v) ne *ukazuje na krivičnu odgovornost* optuženog;
- (vi) nije *predmet (razumnog) spora* između strana u postupku u predmetu koji je u toku⁴;
- (vii) ne zasniva se na *sporazumima o priznanju krivnje* iz prethodnih predmeta; i
- (viii) ne utiče na pravo optuženog na pravedno suđenje.⁵

Kriterijima utvrđenim u odluci u predmetu *Krajišnik* Sud bi dodao i slijedeće: da bi činjenica bila prihvaćena kao utvrđena, ona ne smije biti zaključak, mišljenje ili usmeno svjedočenje; ona mora sadržavati suštinske nalaze MKSJ koji nisu značajno izmijenjeni; i mora biti utvrđena u postupku u kojem je optuženi imao zajednički interes sa optuženim u ovom predmetu i u kojem je optuženom osigurano pravo na branioca kao i pravo i mogućnost da se sam brani od optužbi protiv njega. Vidi npr. *Popović*, u gornjem tekstu.

Sud isto tako konstatira, kao što je to uradio Međunarodni krivični sud za Ruandu u predmetu *Karempera*, da bi bilo neprimjereno tumačiti gore navedeni kriterij (v) tako široko da bi on bio iznad pravila koje dozvoljava presuđene činjenice:

"Međutim, žalbeno vijeće nije nikada išlo tako daleko da sugerise da se formalno primanje na znanje prema pravilu 94 (B) ne može odnositi i na činjenice koje "direktno ili indirektno ukazuju" na krivičnu odgovornost optuženog (ili koje se na nju "odnose" ili je se "dotiču"). Uz svo poštovanje prema sudećim vijećima koja su tako zaključila, žalbeno vijeće se ne može složiti sa ovim prijedlogom jer, ukoliko bi se njegova logika dosljedno primijenila, ona bi pretvorila pravilo 94 (B) u mrtvo slovo na papiru. Svrha krivičnog suđenja je presuđivanje o krivičnoj odgovornosti optuženog. Činjenice koje se ne odnose na tu krivičnu odgovornost, bilo direktno ili indirektno, nisu važne za pitanje o kom se presuđuje na suđenju i, kao što je već navedeno, ne mogu stoga biti utvrđene ni putem dokaza ni putem formalnog primanja na znanje." (ispušten citat)⁶

³ Nije potpuno jasno šta čini pravnu kvalifikaciju. U objašnjenju svoje verzije istog standarda, vijeće je u predmetu *Popović* napisalo samo da podržava sugestiju vijeća iz predmeta *Krajišnik* te da se to mora ispitati u svakom slučaju pojedinačno. Odluka u predmetu *Popović*, *supra*, stav 10.

⁴ Vidi isto *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet broj IT-02-54-AR73.5, *Odluka o interlokutornoj žalbi Tužilaštva protiv odluke pretresnog vijeća* (od 10. aprila 2003. godine) o *Prijedlogu optužbe optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno* (28. oktobar 2003. godine) (odluka u predmetu *Milošević*), Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddena.

⁵ Vidi *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet broj IT-00-39-PT, *Odluka po trećem i četvrtom zahtjevu Tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno*, 24. mart 2005. godine. Ovaj test je, između ostaloga, primijenjen u odluci u predmetu *Ljubinac*, gore navedena, te *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet broj IT-01-47-T, *Odluka po zahtjevu za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno nakon Prijedloga koji je podnio branilac optuženih Hadžihasanovića i Kubure* 20. januara 2005. godine, 14. aprila 2005. godine.

⁶ *Tužilac protiv Karemere i drugih*, predmet broj MKSR-98-44-AR73(C), *Odluka po interlokutornoj žalbi tužioca na Odluku o formalnom primanju na znanju činjenica o kojima je presuđeno*, 16. juni 2006. godine, stav 48.

Shodno tome, vijeće je ispravno zaključilo da činjenice koje ukazuju na djela, ponašanje ili duševno stanje optuženog ne mogu biti prihvaćene kao utvrđene činjenice. Međutim činjenice koje ukazuju na krivičnu odgovornost optuženog na druge načine (npr. postojanje širokog i sistematskog napada u krivičnom gonjenju po optužbama za zločine protiv čovječnosti) mogu biti prihvaćene kao utvrđene činjenice.⁷

Sud se slaže sa ovakvom percepcijom, te samo dodaje da tradicionalno pravilo protiv viška isključuje tumačenje člana 4. Zakona o ustupanju kojim bi se ovaj član učinio mrtvim slovom na papiru. Umjesto toga, sudovi su vođeni ovim tradicionalnim pravilom da zaključe da je namjera autora Zakona o ustupanju da član 4. ima značenje, i u mjeri u kojoj bi gore navedeno tumačenje petog principa iz predmeta *Krajišnik* učinilo član 4. besmislenim, Sud je spriječen da ga usvoji. I zaista, pravilo kojim se zabranjuje višak bi prije svega spriječilo vijeće iz predmeta *Krajišnik* da uključi takav faktor u svoj test, da su oni zaista namjeravali da spriječe presuđivanje bilo koje relevantne činjenice.

U primjeni člana 4. Sud također mora uspostaviti ravnotežu između sudske ekonomičnosti i prava optuženog na pravedno suđenje te pretpostavkom nevinosti iz člana 6. EKLJP-a kao i proceduralnim garancijama iz člana 6. ZKP BiH. Iz ovih razloga Sud ponavlja da prihvatanje utvrđenih činjenica kao “dokazanih” prema kriterijima iz predmeta *Krajišnik* ne oslobađa tužioca njegovog tereta dokazivanja niti na bilo koji način umanjuje pretpostavku nevinosti⁸. Prihvatanje određene činjenice kao dokazane znači samo da je tužilac ispunio svoj teret uvjeravanja vezano za određenu činjenicu te da ju ne mora dalje dokazivati tokom izvođenja dokaza optužbe. Optuženi zadržava pravo da ospori bilo koju od prihvaćenih činjenica u svojoj odbrani od optužbi protiv njega⁹ kao i bilo koju činjeničnu tvrdnju koja se nudi da se potkrijepe optužbe i na kojoj je tužilac izvodio dokaze. Ako optuženi zaista ospori neku utvrđenu činjenicu, tužilac onda mora izvesti dodatne dokaze da obori osporavanje odbrane. Slično tome, utvrđene činjenice, ukoliko se prihvate, se razmatraju u

⁷ *Ibid*, stav 50, vidi odluku u predmetu *Popović*, stav 12-13, i posebno fusnota 45 (u kojoj se navodi da predložena činjenica koja se bavi postojanjem kampanje terora protiv izbjeglica bosanskih Muslimana koja se ne uklapa u usko izuzeće kojim se zabranjuje prihvatanje presuđenih činjenica koje se bave djelima, ponašanjem ili duševnog stanja optuženog). Vidi također *Tužilac protiv Galića*, predmet broj IT-98-29-AR73.2, *Odluka o interlokutornoj žalbi vezano za pravilo 92bis (C)*, 7. juni 2002. godine, stav 8-9 (u kojem se zaključuje da je dopušteno prihvatiti kao utvrđene činjenice koje se odnose na djela i ponašanje onih čiji nadređeni je bio optuženi, čak i kada je optužba djelimično nastavila sa teorijom odgovornosti nadređenog); *Tužilac protiv Dragoja Paunovića*, predmet broj No. X-KRŽ 05/16, presuda po žalbi, stav 5. (27. oktobar 2006. godine) (Postojanje širokog i sistematskog napada na civile koji nisu srpske nacionalnosti na navedenom području predstavljaju upravo takvu opštu činjenicu koja je jasna, konkretna i kao takva ne potvrđuje krivičnu odgovornost optuženog). Ali vidi predmet *Tužilac protiv. Željka Mejakića i drugih.*, IT-02-65, *Odluka po zahtjevima optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno u skladu sa pravilom 94(B)*, 1. aprila 2004. godine, kada je vijeće odbilo da prihvati kao utvrđene činjenice vezano za postojanje oružanog sukoba na osnovu toga da se činjenice smatraju „suviše širokim, tendencioznim te da sadržavaju pravnu karakterizaciju činjenica“.

⁸ Vidi, npr. *Salabiaku protiv Francuske* Evropski sud za ljudska prava (7. oktobar 1988) (koji je iznio stav u odgovarajućem dijelu da prebacivanje tereta dokazivanja na optuženog u određenim okolnostima ne predstavlja kršenje pretpostavke nevinosti koja se garantuje Evropskom konvencijom kada je ograničeno na “razumne granice koje uzimaju u obzir važnost onoga što je u pitanju te očuvanja prava optuženog” id. stav 28 te da se optuženi ne ostavi “potpuno bez sredstava odbrane” ili da se miješa u sposobnost suda da slobodno procjenjuje dokaze koje nude strane u postupku, id stav 29).

⁹ Vidi predmet *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet broj IT-02-54-AR73.5, *Odluka o interlokutornoj žalbi Tužilaštva protiv odluke pretresnog vijeća* (od 10. aprila 2003. godine) o *Prijedlogu optužbe optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno* (28. oktobar 2003. godine)

svjetlu ukupnosti okolnosti i u svjetlu svih dokaza koji su izvedeni iz svih izvora One nisu ništa više dispozitivne nego bilo koja druga činjenica¹⁰.

Na osnovu gore navedenog, praksa utvrđivanja činjenica ne krši član 6. EKLJP ili član 6. ZKP BiH. Uz to, Sud primjenjuje pravilo iz predmeta *Krajišnik* pred MKSJ, kojim se osigurava, između ostalog, odbijanje prijedloga za prihvatanje presuđenih činjenica ukoliko bi prihvatanje prijedloga “uticalo na pravo optuženog na pravedno suđenje.” Nadalje, time što se strani koja se protivi prijedlogu, tj. odbrani, nudi da prijedlog ospori na glavnom pretresu te mogućnost da podnese podnesak kao odgovor, Sud je preduzeo dodatne mjere da se osigura pravičnost i integritet tekućeg postupka. Kada osigura potrebna proceduralna prava odbrani, Sud onda može odlučiti da prihvati kao dokazane one činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om u skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju.

ab) Prihvatanje pismenih dokaznih materijala

Sud također smatra da Tužilaštvo traži od Suda da prihvati pismene dokazne materijale korištene u postupcima pred MKSJ. Sud je utvrdio da je u ovoj situaciji Zakon o ustupanju odgovarajući zakon koji treba primijeniti. Zakon o ustupanju jeste *lex specialis* i urađen je tako da otkloni rizik da ZKP BiH učini dokaze MKSJ neupotrebljivim. Status *lex specialis* predstavlja posebna pravila koja imaju prednost nad ZKP BiH vezano za dokaze koje je prikupio MKSJ te pravila o prihvatljivosti i korištenju takvih dokaza¹¹.

Član 3. stav 1. Zakona o ustupanju glasi:

Dokazi pribavljeni u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ mogu se koristiti u postupcima pred sudovima u BiH.

Sud smatra da je ova odredba (koja se odnosi na pismene dokazne materijale) dopuna člana 4. Zakona o ustupanju koji glasi, kao u slučaju utvrđenih činjenica, “da sudovi mogu prihvatiti pismene dokazne materijale iz postupaka pred MKSJ-om *ako se odnose na pitanja od značaja u tekućem postupku.*”

(Član 8. Zakona o ustupanju navodi da se ova dokumentacija može prihvatiti u postupcima pred sudovima te da će se smatrati kao da je pribavljena od strane nadležnih domaćih organa sve dok je to “Originalna dokumentacija, ovjerene kopije, ovjerene elektronske kopije kao i kopije koje su potvrđene kao neizmijenjene u odnosu na original.” Sud ne vidi nijedan drugi uslov u Zakonu o postupanju ili u ZKP BiH vezano za prihvatanje pismenih dokaznih materijala dobijenih od MKSJ.

Ako se uzme u obzir da je jedan od dokumenata koje je predložio tužilac izjava svjedoka Sud će sada razmotriti uslove prihvatanja takvih oblika dokaza.

¹⁰ Vidi, gore navedeno, fusnota 6, stav 42 ..“...jedini učinak je da se tužilac oslobodi početnog tereta izvođenja dokaza vezano za to pitanje; odbrana može onda osporiti to pitanje uvođenjem suprotnih vjerodostojnih i pouzdanih dokaza. Ovakav pristup je u skladu sa sudskom praksom u domaćim nadležnostima: I dok se formalno primanje na znanje opštepoznatih činjenica može tretirati kao nepobitno, konačno presuđivanje činjenica u sudskim postupcima se tretira kao nepobitno obavezujuće samo, većinom, za strane u tom postupku.”

¹¹ *Tužilac protiv Gojka Jankovića*, predmet broj X-KR-05/161, presuda, 16. februar 2007. godine, str. 22, vidi također *Tužilac protiv Miloša Stupara i drugih.*, predmet broj X-KR-05/24, Odluka o prihvatanju dokaza koje je prikupio MKSJ, 4 decembar 2006, str. 4.

Sud smatra da član 273. stav 2. ZKP BiH propisuje mogućnost da se zapisnici o iskazima u istrazi mogu čitati odnosno koristiti kao dokaz na glavnom pretresu bez ispitivanja osoba koje su dale te iskaze. Ovaj izuzetak od općeg pravila neposrednog izvođenja dokaza može se odobriti ukoliko su, između ostalog, te osobe “umrle, duševno oboljele, ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred Sud nemoguć, ili je znatno otežan iz važnih uzroka.”

Nadalje, član 7. Zakona o ustupanju propisuje mogućnost da se isto tako pročitaju izjave svjedoka, date istražiteljima MKSJ tokom istrage, pred sudovima u BiH. Uz to, član 5. stav 1. Zakona o ustupanju propisuje prihvatljivost zapisnika o iskazu svjedoka dat pred MKSJ, kao i da su zapisnici o vanpretresnom iskazu svjedoka sačinjeni pred MKSJ-om prihvatljivi na sudovima u BiH.

Pa ipak, član 5. stav 3. Zakona o ustupanju određuje da se tom dopustivošću ne utiče na pravo optuženog da zahtijeva prisustvo svjedoka u svrhu unakrsnog ispitivanja.

Bez obzira na to da li je dokaz prihvaćen u skladu sa ZKP BiH ili Zakonom o ustupanju, on je još uvijek predmet ocjene Suda u pogledu pravičnosti, pouzdanosti, vjerodostojnosti i ispravnosti kako je to utvrđeno najvažnijim uslovima iz EKLJP-a¹².

Evropski sud je vezano za odredbu člana 6. stav 3. EKLJP utvrdio da sudovi moraju: “utvrditi da li je postupak uzet u cjelini, uključujući i način na koji se uzimaju dokazi, bio pravičan.”¹³ Ovo uključuje, u skladu sa članom 6. stav 3. EKLJP-a pravo optuženog da se suoči sa svjedokom i dokazima na javnom pretresu te važno pravo da ospori dokaze i unakrsno ispita svjedoka.¹⁴

Međutim, ova prava optuženog nisu neograničena. Evropski sud nije utvrdio pravila dokazivanja ali će provjeriti da li je dokazima koji su prihvaćeni kršenjem prava optuženog on bio uskraćen prava na pravično suđenje. Na primjer, ukoliko je svjedočenje svjedoka isključivo ili u odlučujućoj mjeri osnova osude optuženog i ako on nije imao priliku, ni u jednoj fazi istrage a niti na suđenju, da unakrsno ispita ili da ispita navedenog svjedoka, ovaj nedostatak suočavanja će ga lišiti određenih aspekata pravičnog suđenja.¹⁵

Ovo stanovište se također nalazi i u članu 3. stav 2. Zakona o ustupanju koji navodi da “..sudovi ne mogu zasnivati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na prethodnim iskazima svjedoka koji nisu dali usmeni iskaz na glavnom pretresu.”

Sud dalje navodi da u postupcima pred MKSJ, prema pravilu 92bis Pravilnika o postupcima i dokazima: “pretresno vijeće može prihvatiti, djelimično ili u cjelosti, dokaze u obliku pismene izjave svjedoka umjesto usmenog svjedočenja kad se njima dokazuje nešto drugo a ne djela i ponašanje optuženog za koje se on tereti u optužnici.” Ovo se može uraditi, na primjer, u slučajevima kada se iskazima svjedoka osigurava relevantan historijski, politički ili vojni okvir.

ac) Zaključci Suda

Uzimajući u obzir gore navedene odredbe, Sud je odlučio kako slijedi:

¹² *Tužilac protiv Gojka Jankovića*, predmet broj X-KR-05/161, presuda, 16. februar 2007. godine, str. 23

¹³ *Kostovski protiv Holandije*, presuda, 20. novembar 1989. godine, zahtjev broj. 11454/85, stav 39

¹⁴ *Barbera, Messegue i Jabardo protiv Španije*, presuda, 6. decembar 1988. godine, zahtjev broj. 10590/83, stav 78

¹⁵ *Saidi protiv Francuske*, presuda, 20. septembar 1993. godine, zahtjev broj. 14647/89, stav 44

Vezano za prijedlog Tužilaštva da se kao dokazi prihvate dokumenti navedeni u tačkama B-2 i B-3 prijedloga, Sud smatra da se ova dokumenta ne razlikuju ni na koji način od drugih dokumenata koji strane u postupku mogu podnijeti. Oni se zapravo ne razlikuju od bilo kojeg drugog ovjerenog i relevantnog dokumenta koje je Tužilaštvo moglo dobiti od MKSJ. Sud je utvrdio da odbrana nije prigovorila prihvatanju ovih dokumenata kao dokaza ni na jednoj od osnova iz ZKP BiH (npr. relevantnost, vjerodostojnost i zakonitost). Nadalje, Sud je utvrdio da je nebitna činjenica da su ova dokumenta već bila korištena u postupcima pred MKSJ. Najveća odgovornost Suda će biti da odluči o pouzdanosti, težini i dokaznoj vrijednosti svih dokaza koji se budu izveli pred Sudom.

Vezano za izjavu Miroslava Deronjića u predmetu protiv *Blagojevića* iz tačke B-1 prijedloga, Sud bi prvo želio napomenuti da odbrana nije obrazložila zašto se prigovara prihvatanju ove izjave: oni jedino obrazlažu prigovor protiv dokaza iz predmeta protiv *Deronjića* and *Krajišnika*. Ipak, Sud je razmotrio predloženu izjavu na osnovu zakonske odredbe koja se na to odnosi i prije svega zaključio da izjava nije data u istrazi. Deronjić je ovu izjavu dao 25. novembra 2003. godine, dok je suđenje Deronjiću već bilo počelo 14. maja 2003. godine. Sud također smatra da se izjava ne može smatrati pismenim zapisnikom svjedočenja datog pred MKSJ ili zapisnikom vanpretresnog iskaza pred MKSJ u skladu sa pravilom 71. Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Sud je odlučio da ove činjenice stavljaju van snage primjenu članova 5. i 7. Zakona o ustupanju kao i član 273. stav 2. ZKP BiH. Na ovaj način preostaju opće odredbe iz člana 3. i 4. Zakona o ustupanju kao i gore navedeni uslovi iz EKLJP.

Sud je utvrdio da je Deronjić preminuo prošle godine u zatvoru tokom služenja kazne. Stoga je svako unakrsno ispitivanje vezano za njegovu izjavu postalo nemoguće. Međutim, iako Sud ne obavezuje Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ a uzimajući u obzir sadržaj izjave Sud je zaključio da je izjava više dokaz određenih pitanja nego djela i ponašanja optuženog kako se tereti optužnicom. Imajući na umu uslove iz člana 3. stav 2. Zakona o ustupanju Sud će stoga prihvatiti ovu izjavu kao dokaz.

Sud je, dakle, prihvatio slijedeći dokazni materijal korišten u postupcima pred MKSJ:

1. Iz predmeta broj: IT-02-60 od 17.01.2005.godine, protiv Vidoja Blagojevića – izjavu svjedoka Miroslava Deronjića od 25.11.2003.godine; iz izjave ovog svjedoka, koja sadrži 68 stranica teksta, nedvojbeno proizlazi sveobuhvatnost i organizovanost napada na civilno nesrpsko stanovništvo na području Istočne Bosne i Hercegovine, pa tako i Bratunaca, a što posebno proizlazi iz paragrafa 63 koji glasi: Postojala je određena hronologija, određeni redosled u tom sledu događaja. Slične stvari su se desile u Bijeljini, Zvorniku i, u meri koja meni nije poznata, u Višegradu. Prvo bi u određeno mesto stigli dobrovoljci a onda bi sledilo ostalo: ubistva, likvidacije, zastrašivanje stanovnika, panika i tako dalje. Onda, nakon toga bi stigla armija, JNA sa prividnom namerom da uspostavi red. Međutim, sve to bi prouzrokovalo zastaršivanje stanovnika, Muslimana, nakon čega bi sledilo etničko čišćenje. Činjenica da je armija stigla u Bratunac dva do tri dana nakon što su došli dobrovoljci ukazuje na to da je ista šema događaja trebalo da se odigra i u Bratuncu. Svi ovi događaji su osmišljeni sa ciljem da Srbi preuzmu vlast i sve to je povezano sa sprovođenjem u delo plana A i plana B i stvaranjem Republike Srpske. (Kaseta T000-2073, str. 33-34 engleskog transkripta).

2. Iz predmeta broj: IT-02-61-S od 30.03.2004.godine, protiv Miroslava Deronjića:

a) Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, broj: 02-130/92 od 12.05.1992.godine; koja takođe potvrđuje postojanje širokog i sistematskog napada koji je za rezultat trebao imati uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, a time i eliminisanje Drine kao granice između srpskih država

b) Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima, od 19.12.1991.godine; iz kog proizlazi način i struktura organizacije vodstva bosanskih Srba u planiranju širokog i sistematskog napada na nesrpsko stanovništvo.

3. Iz predmeta broj: IT-00-39 od 27.08.2006.godine protiv Momčila Krajišnika:

a) Odluku o proglašenju vanrednog stanja zbog neposredne ratne opasnosti na području Srpske BiH - od 16.04.1992.godine; iz koje proizlazi da je vanredno stanje uspostavilo i teritorijalnu odbranu Srpske BiH, naređena opšta mobilizacija na cjelokupnoj teritoriji S BiH te da se svi vojni obveznici imaju staviti na raspolaganje opštinskih štabova S BiH.

b) Naredbu Kriznog štaba opštine Bratunac o opštoj mobilizaciji - od 16.04.1992.godine, iz koje proizlazi da je u inkriminisanom periodu na području opštine Bratunac bila proglašena opšta mobilizacija Srpskog naroda (o čemu, slijedi u daljem tekstu, govore i optuženi)

c) Naredbu Kriznog štaba Bratunac o zabrani djelovanja na teritoriji opštine Bratunac svim paravojnim formacijama i nelegalnim građanima – od 1.05.1992.godine; iz koje proizlazi da je u inkriminisanom periodu na području opštine Bratunac jedino legalno djelovanje imala Vojska S BiH (VRS) kojoj su pripadali i optuženi, i

d) Popis stanovništva BiH iz aprila 1991.godine iz kog proizlaze nesumnjive promjene u nacionalnom sastavu stanovništva cijele BiH, pa tako i Bratunca.

Prihvatanje utvrđenih činjenica navedenih u tačkama A-1, A-2 i A-3 prijedloga se odbija jer Sud smatra da se predložene presude odnose na događaje u različitim dijelovima Bosne, te one stoga nisu relevantne za navode iz optužnice.

Sud smatra da sugestija Tužilaštva da je vijeće u predmetu protiv *Momčila Mandića* zapravo prihvatilo činjenice iz presuda protiv *Krnojelca* i *Kunarca* nije osnovana. Momčilo Mandić je optužen zbog odgovornost za događaje koji su se desili u KP Domu u Foči, tako da postoji, vidljiva, makar geografska, veza sa presudama protiv *Krnojelca* i *Kunarca*. Međutim, sadašnji postupak koji se vodi protiv optuženih, nema takvu vezu sa događajima opisanim u ovim presudama.

S druge strane, a odlučujući o prijedogu branioca optuženog Mirka Todorovića, da se prihvate utvrđene činjenice iz presude MKSJ u predmetu Momčila Krajišnika, Sud je donio odluku da se prihvate dijelovi slijedećih paragrafa presude IT-00-38-T:

1. Paragraf 311: “Dana 16.04.1992.godine mobilisan je bratunački TO, a u slijedećih nekoliko dana u opštinu su stigle Arkanove i Šešeljeve paravojne formacije i jedna jedinica JNA pod komandom kapetana Reljića.”

2. Paragraf 312: Srpske vlasti utvrdile su 29.04.1992.godine kao rok do kojeg su nesrbi, gotovo isključivo muslimani, morali potpisi izjave lojalnosti srpskoj vlasti u opštini. Većina muslimana je do tada već otišla iz Bratunca.”

3. Paragraf 320: “Vijeće zaključuje da je već u periodu od 10. do 29.04.1992.godine većina muslimanskog stanovništva otišla iz opštine zbog prijetnji pripadnika srpskih paravojskih snaga.”

4. Paragraf 709: “Premda vijeće zaključuje da je riječ o opštem obrascu postupanja u predmetnim opštinama, svjesno je da su postojale i razlike, uglavnom zavisno od nacionalnog sastava stanovništva određene opštine. U opštinama u kojima su muslimani bili u većini i kontrolisali lokalne ustanove, poput Bratunca, Rogatice, Vlasenice i Zvornika, lokalni civili srpske nacionalnosti su evakuisani, nakon čega su srpske paravojske snage izvršile napad, protjerujući muslimane i hrvate, te naseljavajući te prostore raseljenim srbima.”

Činjenice utvrđene u navedenim paragrafima ispunjavaju kriterije prihvatanja utvrđenih činjenica, kako je to i opisano u uvodnom dijelu teksta.

S druge strane, činjenice utvrđene u paragrafima 314. i 315. presude Momčilu Krajišniku, Sud nije prihvatio.

Naime, u paragrafu 314 utvrđen je konkretan događaj tokom kojeg je ubijena tačno određena osoba, što vremenski ni prostorno, nema veze sa inkriminacijom iz optužnice protiv Mirka Todorovića i Miloša Radića.

Paragraf 315 takođe utvrđuje stanje prostorno i vremenski nevezano za inkriminaciju optužnice protiv Todorovića i Radića, odnosno, govori o postojanju zatvorenika u školi Vuk Karadžić u Bratuncu u periodu od 11 do 14 maja 1992.godine, a među kojima i osoba nepoznata našem predmetu.

Iz svih gore navedenih razloga, Sud je odlučio o djelomičnom prihvatanju oba prijedloga.

b) Način saslušanja svjedoka i odluka o odbijanju prijedloga podnesenog u skladu sa odredbom člana 273. stav 2. ZKP BiH

ba) Svi svjedoci u ovom predmetu ispitani su tokom javnog glavnog pretresa, bez ikakvih posebnih – ZKP-om i Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, predviđenih mjera zaštite ili olakšanja svjedočenja.

Međutim, dana 7.04.2008.godine, dva, za taj dan pozvana svjedoka odbrane, izrazila su bojazan od javnog objavljivanja njihovih imena i slika.

Ovi svjedoci su, naime, sunarodnjaci žrtava i njihove komšije, koji su, iako u strahu od nerazumijevanja okoline, pristali dati svoje izjave u javnom pretresu pred ovim sudom, ali zamolili da se njihov identitet uskrati medijima, i printanim i elektronskim.

Tužilac Tužilaštva BiH nije se protivio ovom prijedlogu, te je Sud prije početka ispitivanja ovih svjedoka, donio i javno objavio odluku da se u javnost ne reprodukuju imena i slike,

kao ni dvd snimak suđenja od 7.04.2008.godine, u dijelu koji se odnosi na ova dva svjedoka.

bb) Odlučujući o prijedlogu Tužilaštva od 14.04.2008.godine da se prema odredbi člana 273 stava 2 ZKP BiH tokom glavnog pretresa pročita izjava svjedoka koji je iz neposredne blizine, ali ipak skriven, posmatrao inkriminisan događaj – Sulejmanović Abdulaha, koji je dana 21.06.2006.godine preminuo, Sud je saslušao braniocima optuženih koji su se izričito usprotivili ovom prijedlogu, te dana 18.04.2008.godine donio odluku kojom je prijedlog odbio.

Naime, predložena izjava je data pred policijskim organima i to u MUP-u Kantona Sarajevo dana 12.11.2004.godine pod brojem: 02/2-2-240/04, dakle, bez Zakonom o krivičnom postupku predviđenih obaveznih uputstava i pouka koje obezbjeđuju zakonitost ovako uzete izjave od svjedoka.

S druge strane, ova izjava nije data po pozivu za svjedočenje u istrazi koja se vodila protiv optuženih, nego samionicijativno, 2004.godine, dok je istraga inkriminisanih događaja otvorena tek 2005.godine.

Posmatrajući navedeno u svjetlu odredbe stava 2. člana 273 ZKP BiH, koja pod određenim uslovima propisuje korištenje zapisnika datih “u istrazi”, Sud je odlučio odbiti prijedlog za čitanje iskaza svjedoka Sulejmanović Abdulaha.

c) Odluka Suda o suočenju svjedoka

Tokom glavnog pretresa održanog dana 14.04.2008.godine, kada je svoj iskaz, u svojstvu svjedoka Optužbe, davao svjedok Ljubiša Todorović, postalo je očigledno izrazito neslaganje izjave ovog svjedoka date tokom istrage i to – dana 12.06.2007.godine u prostorijama Policijske stanice u Bratuncu, kada je po nalogu Tužilaštva BiH svjedoka saslušavao istražitelj Državne agencije za istrage i zaštitu, sa izjavom datom tokom glavnog pretresa.

Ovo neslaganje, prema riječima svjedoka, bilo je rezultat pritiska i prijetnji pod kojim je izjava uzeta od strane istražitelja SIPE.

Sporna izjava je od strane tužioca uvedena u skladu sa odredbom člana 273. stava 1. ZKP BiH, a odbrana i prvo i drugooptuženog je osporavala uvođenje ove izjave navodeći: da je izjava uzeta od nenadležnog organa; da je očigledno uzeta pod pritiskom i prijetnjama, te da zapisnik nije sačinjen u skladu sa odredbama ZKP o zapisnicima te da je saslušanje trajalo 6 sati a zapisnik sačinjen samo na 3 stranice, što očito ukazuje na određene nepravilnosti.

Tužilac je ove prigovore našao neosnovanim, prezentirajući svjedoku Todorović Ljubiši spornu izjavu, nakon čega je svjedok potvrdio svoj potpis na svakoj stranici izjave.

Imajući u vidu sve navedeno, a posebno odredbe ZKP o obavezi sastavljanja, načinu vođenja i sadržaja zapisnika i to člana 151 do 154 člana - iz kojih proizlazi da je istražitelj SIPAe pravilno vodio i sačinio zapisnik, te da je bio ovlašten sam voditi i ispitivanje i zapisnik (što je i utjecalo na trajanje ispitivanja, odnosno dužinu zapisnika), kao i činjenicu da je svjedok potvrdio svoj potpis na spornoj izjavi – zapisniku, a prvenstveno kako bi utvrdio stvarno

stanje poznato svjedoku Ljubiši Todoroviću, Sud je prihvatio uvođenje zapisnika o saslušanju svjedoka Ljubiše Todorovića broj: 17-04/2-04-2-608/07 od 12.06.2007., dok će konačna ocjena vjerodostojnosti oba iskaza ovog svjedoka biti iznesena u dijelu 6.c presude.

S druge strane, kako bi utvrdio istinu, posebno imajući u vidu teške optužbe protiv ovlaštene službene osobe Državne agencije za istrage i zaštitu, Sud je odlučio za dan 18.04.2008.godine kao svjedoka pozvati i Bajru Kulovca, istražitelja koji je u prostorijama PS Bratunac saslušao svjedoka Ljubišu Todorovića.

Za isti dan, ponovo je pred Sud pozvan i svjedok Ljubiša Todorović, kako bi se temeljem odredbe člana 85. stava 2. a u vezi sa članom 86. stavom 9. sve ZKP BiH, eventualno, izvršilo i suočenje sa istražiteljem SIPAe.

Obzirom da se iskaz svjedoka Bajre Kulovca, u pogledu odlučujućih činjenica nije slagao sa iskazom svjedoka Ljubiše Todorovića, Sud je dana 18.04.2008.godine suočio ova dva svjedoka, a ocjena njihovih iskaza biće iznijeta u dijelu 6 c. presude.

5. Primjenjivo pravo

Vezano za primjenjivo materijalno pravo, odbrana je prigovorila primjeni Krivičnog zakona BiH ističući da bi trebalo primijeniti Krivični zakon SFRJ, koji je bio na snazi u vrijeme navedenih događaja. Odbrana je stajališta da primjena bilo kojeg drugog zakona umjesto KZ SFRJ koji je bio na snazi u periodu relevantnom za ovaj predmet predstavlja kršenje načela zakonitosti. Odbrana se poziva na član 7. stav 1. Evropske konvencije i član 15. stav 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Član 3. KZ BiH reguliše načelo zakonitosti, to jest, da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, te da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Uz to, član 4. Krivičnog zakona BiH reguliše da se na počinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela; ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primijenice se zakon koji je blaži za počinioca.

Član 7. stav 1. Evropske konvencije takođe propisuje načelo zakonitosti. U skladu sa članom 2.2. Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ima prioritet nad svim zakonima BiH. Nadalje, ova odredba Evropske konvencije propisuje opšte načelo kojim se zabranjuje izricanje kazne teže od one koja je bila propisana u vrijeme počinjenja krivičnog djela, ali ne propisuje primjenu najblažeg zakona.

Član 4a. KZ BiH propisuje da član 3. i član 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja *“smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim principima međunarodnog prava.”*

Član 7. stav 2. Evropske konvencije propisuje isti izuzetak propisujući da stav 1. istog člana *“...neće uticati na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi.”* (Vidi takođe član 15. stav 1. i 2. Međunarodnog pakta o

građanskim i političkim pravima sadrži slične odredbe. Država Bosna i Hercegovina je, kao nasljednik Jugoslavije, ratifikovala ovaj Pakt.

Ovim se daje mogućnost da se u opisanim okolnostima odstupi od načela iz člana 3. i 4. KZ BiH (i člana 7. stav 1. Evropske konvencije) i od primjene Krivičnog zakona koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela i primjene blažeg zakona u postupcima koji predstavljaju krivična djela prema međunarodnom pravu.

Prilikom razmatranja prigovora odbrane, treba reći da se nijedna odredba KZ SFRJ, koji je bio na snazi u relevantnom periodu, nije isključivo bavila zločinima protiv čovječnosti na način na koji je to propisano članom 172. KZ BiH. Međutim, uzimajući u obzir druge odredbe važećeg materijalnog zakona, kao i opšte principe međunarodnog prava, ovaj prigovor odbrane nije mogao biti prihvaćen kao osnovan.

Sud ističe da krivična djela za koja su optuženi proglašeni krivim predstavljaju krivična djela prema međunarodnom običajnom pravu i stoga potpadaju pod „*opšte principe međunarodnog prava*” propisane članom 4a. Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH, i „*opšta pravna načela koja priznaju civilizovani narodi*” propisana stavom 2. člana 7. Evropske konvencije, te stoga KZ BiH može biti primijenjen u ovom slučaju na osnovu ovih odredaba.

Status koji u međunarodnom običajnom pravu imaju zločini protiv čovječnosti kao i pripisivanje individualne krivične odgovornosti u periodu relevantnom za optužnicu je između ostalog u Izvještaju generalnog sekretara Ujedinjenih nacija u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808. Savjeta bezbjednosti od 3.5.1993. godine, Međunarodna pravna komisija, Komentari na nacrt Kodeksa o zločinima protiv mira i bezbjednosti čovječanstva (1996. godine) i prakse MKSJ i MKSR. Ove institucije nalaze da kažnjavanje zločina protiv čovječnosti predstavlja imperativ među standardima međunarodnog prava ili jus cogens (Međunarodna pravna komisija, Komentar na nacrt članova o državnoj odgovornosti za međunarodna nezakonita djela (2001. godina), član 26.). Stoga proizilazi da je nepobitno da su 1992. godine zločini protiv čovječnosti predstavljali dio međunarodnog običajnog prava.

Nadalje, činjenica da se krivičnopravne radnje nabrojane u članu 172. KZ BiH mogu pronaći i u zakonu koji je bio na snazi u relevantnom vremenskom periodu – u vrijeme izvršenja djela, i to u članovima 134, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 154, 155. i 186. KZ SFRJ, odnosno da su radnje optuženja bile kažnjive i po tada važećem krivičnom zakonu takođe dodatno doprinosi zaključku Suda u vezi sa načelom zakonitosti.

Konačno, primjena KZ BiH je dodatno opravdana činjenicom da je izrečena kazna u svakom slučaju blaža nego smrtna kazna koja je bila na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela čime se zadovoljava načelo vezano za vremensko važenje krivičnog zakona, tj. primjena zakona blažeg za učinitelja.

Gorenavedeno je u skladu sa stavom koji je zauzeo Odjel I Apelacionog odjeljenja Suda BiH u svojoj presudi protiv Abduladhima Maktoufa broj KPŽ 32/05 od 4.4.2006. godine i presudi protiv Dragoja Paunovića broj KPŽ 05/16 od 27.10.2006. godine. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je razmatrao ovo pitanje u žalbi A. Maktoufa (AP 1785/06) i u svojoj odluci od 30.3.2007. godine navodi: „68. U praksi, ni u jednoj državi bivše Jugoslavije u zakonodavstvu nije postojala mogućnost izricanja doživotnog zatvora niti dugotrajnih zatvorskih kazni, a što je Međunarodni krivični sud za zločine na području bivše Jugoslavije

često činio (predmet Krstić, Galić, itd.). Istovremeno, koncept KZ SFRJ je bio takav da nije predviđao postojanje dugotrajnog niti doživotnog zatvora nego je za najteža krivična djela propisivao smrtnu kaznu, a za lakše oblike maksimalne zatvorske kazne do 15 godina zatvora. Dakle, jasno je da se ne može odvojiti jedna sankcija od cjelokupnosti cilja koji se žalio postići kaznenom politikom u vrijeme važenja tog zakona.“ „69. U vezi s tim, Ustavni sud smatra da nije moguće jednostavno „odstraniti“ sankciju i primijeniti druge, blaže sankcije i time praktično ostaviti neadekvatno sankcionirana najteža krivična djela.“

Isto tako, običajni status krivične odgovornosti za zločin protiv čovječnosti pojedinačne odgovornosti za ratne zločine počinjene 1992. godine potvrđen je i od strane Generalnog sekretara UN-a¹⁶, Komisije za međunarodno pravo¹⁷, kao i jurisprudencijom MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSJR)¹⁸. Ove institucije su utvrdile da krivična odgovornost za zločin protiv čovječnosti predstavlja imperativni standard međunarodnog prava odnosno *jus cogens*.¹⁹ Zbog toga se čini neospornim da je zločin protiv čovječnosti 1992. godine predstavljao dio međunarodnog običajnog prava.

Principi međunarodnog prava priznatog Rezolucijom 95 (I) Generalne skupštine UN (1946.g.) kao i od strane Komisije za međunarodno pravo (1950.g.) odnose se na „Nirnberšku povelju i presude Suda“, te stoga i na ratne zločine općenito. „Principi međunarodnog prava priznati Poveljom Nirnberškog suda i presudama Suda“, usvojeni od strane Komisije za međunarodno pravo 1950. godine i dostavljeni Generalnoj Skupštini propisuju u principu br. 1: „Svako ko počini neko djelo koje po međunarodnom pravu predstavlja zločin smatraće se odgovornim, te stoga podliježe kažnjavanju“. Princip II takođe propisuje: „Činjenica da se domaćim zakonom ne izriče kazna za djelo koje prema međunarodnom pravu predstavlja zločin ne oslobađa odgovornosti osobu koja je djelo počinila prema međunarodnom pravu.“

Zbog toga krivično djelo zločin protiv čovječnosti treba u svakom slučaju svrstati u „opšte principe međunarodnog prava“ iz člana 3. i 4. (a) KZ BiH. Zato je, bez obzira na to da li se posmatra sa aspekta međunarodnog običajnog prava, međunarodnog ugovornog prava ili „principa međunarodnog prava“, nesporno da je zločin protiv čovječnosti predstavljao krivično djelo u kritičnom periodu, odnosno da je načelo zakonitosti bilo zadovoljeno i u smislu *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*.

Prema tome, krivično djelo zločin protiv čovječnosti treba u svakom slučaju podvesti pod „međunarodno pravo“, odnosno „opće principe međunarodnog prava“ iz člana 3. i 4. (a) KZ BiH. Dakle, nesporno je da je zločin protiv čovječnosti predstavljao krivično djelo u inkriminisanoj periodu.

6. Nalazi suda

a. Opća razmatranja u pogledu ocjene dokaza

¹⁶ Izvještaj Generalnog sekretara UN u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti od 03.05.1993.godine, dijelovi 34-35 i 47-48.

¹⁷ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta Zakona o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996.g.)

¹⁸ MKSJ, Žalbeno vijeće, predmet Tadić, Odluka o prijedlogu odbrane za interlokutornu žalbu u pogledu nadležnosti, 02.10.1995.g., stav 151.; MKSJ, Pretresno vijeće, presuda u predmetu Tadić od 07.05.1997.g; stavovi 618-623;

¹⁹ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta odredbi o odgovornosti države za radnje nezakonite prema međunarodnom pravu (2001.g.), član 26.

Sud je cijenio dokaze u ovom predmetu u skladu sa važećim procesnim zakonom tj. Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. Sud je na optužene primijenio pretpostavku nevinosti iz člana 3. ZKP BiH koja utjelovljuje osnovni zakonski princip tako da Tužilaštvo snosi teret dokazivanja krivice optuženog, pri čemu ona mora biti dokazana van razumne sumnje.

Prilikom ocjene iskaza svjedoka koji su svjedočili pred sudom, Sud je u obzir uzeo njihovo držanje, vladanje i karakter u mjeri u kojoj je to bilo moguće. U pogledu svih svjedoka, Sud je takođe u obzir uzeo vjerovatnoću, dosljednost i druge dokaze, te okolnosti predmeta. Nadalje, Sud je tokom cijelog postupka bio svjestan činjenice da kredibilitet svjedoka zavisi od njihovog poznavanja činjenica o kojima su svjedočili, njihovog integriteta, iskrenosti i činjenice da su se obavezali da će govoriti istinu u smislu zakletve koju su dali.

Nije dovoljno samo da je iskaz svjedoka dat iskreno. Pravo pitanje u pogledu iskaza kojim se vrši prepoznavanje nije da li je taj iskaz dat iskreno, nego takođe i da li je pouzdan. Pretresno vijeće je tokom cijelog postupka bilo svjesno da je u iskazima o činjenicama koje su se dogodile ponekada (puno) godina prije davanja iskaza, prisutna nesigurnost usljed nestalnosti ljudske percepcije traumatičnih događaja i sjećanja na njih.

U pogledu dokaza iz druge ruke, Sud ističe da se u praksi Suda prilično ustalio stav prema kojem su dokazi iz druge ruke prihvatljivi. Pored toga, u smislu člana 15. ZKP BiH, Sud je slobodan u ocjeni dokaza. Stav koji je Sud zauzeo je bio taj da Sud mora biti uvjeren da su ti iskazi pouzdani u smislu da su dobrovoljno dati, istiniti i pouzdani. Nadalje, dokazna vrijednost iskaza iz druge ruke zavisice od konteksta i karaktera predmetnog iskaza i/ili od toga da li je taj iskaz potkrijepljen i drugim dokazima.

Sud smatra da posredni dokazi predstavljaju dokaze o činjenicama o događaju ili krivičnom djelu iz kojih logično proizilazi predmetna činjenica. Pošto je krivično djelo po svemu sudeći počinjeno u vrijeme kada na licu mjesta nije bilo puno svjedoka, i pošto je mogućnost utvrđivanja pitanja koja inkriminišu direktni i izričiti iskazi očevidaca ili nepobitni dokumenti problematična ili nemoguća, posredni dokazi mogu postati ključni element ne samo za Tužilaštvo nego i za optužene. Takvi dokazi uzeti pojedinačno mogu biti sami po sebi nedovoljni za utvrđivanje neke činjenice, ali ukoliko se sagledaju u svojoj ukupnosti njihov kolektivni i kumulativni karakter može biti razotkrivajući i ponekad i presudan.

Materijalni dokazi izvedeni tokom glavnog pretresa nisu bili obimi, a imajući u vidu njihov karakter posrednih tj. potkrijepljujućih dokaza, odnosno činjenicu da se uglavnom radi o dokazima objektivne prirode kojima se potvrđuju određena stanja, npr. smrti određene osobe, članstvo u vojsci, ranija osuđivanost - što su javne isprave, te činjenicu da odbrana nije osporavala ove "potvrde", Sud na ovom mjestu neće posebno obrazlagati način ocjene i upotrebu ovih dokaza, jer će njihova primjena biti izričito navedena u kontekstu završne ocjene odlučujućih dokaza vezanih za inkriminaciju optuženih.

Ocjena prihvatljivosti materijalnog dokaza koji je odbrana izričito osporavala – zapisnika o saslušanju svjedoka sačinjenog od istražitelja SIPAe, iznesena je u dijelu 4c presude, a dokazna snaga ovog iskaza biće obrazložena u daljem tekstu – dio 6 c. presude.

Ocjena dokazne snage materijalnih dokaza korištenih pred MKSJ, a prihvaćenih kako je već obrazloženo na prijedlog Tužilaštva, takođe će biti data u daljem tekstu i to u dijelu 6.c.

b. Opšti elementi krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti i svijest optuženih

Optuženi se terete za krivično djelo zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a) i f) KZ BiH.

Da bi se neko krivično djelo okvalifikovalo kao zločin protiv čovječnosti, zakon propisuje da Tužilaštvo, pored konkretnih elemenata pojedinačnih djela, mora dokazati opšte ili *chapeau* elemente zločina protiv čovječnosti, tačnije:

1. *postojanje širokorasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo;*
2. *svijest optuženog o postojanju takvog napada;*
3. *da su radnje optuženog predstavljale dio napada i da je on bio svjestan da njegove radnje predstavljaju dio napada.*

Postojanje širokog i rasprostranjenog napada na području općine Bratunac, usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva, tokom kojeg se desio i inkriminirani događaj, nesporno je utvrđeno iz iskaza svih tokom glavnog pretresa saslušanih svjedoka, ne samo Tužilaštva nego i odbrane, koji saglasno govore: o početku vanrednih zbivanja na području njihove općine, formiranju zajedničkih – komšijskih straža, opštoj mobilizaciji koja se desila 16.04.1992.godine, dolasku paravojnih formacija iz Srbije kao i djelovanju JNA, ali i odvođenju bošnjačkog stanovništva na gradski stadion, nakon čega je uslijedilo i prisilno preseljenje.

Ovakav zaključak Suda potkrijepljuju i materijalni dokazi korišteni pred MKSJ, a koji su, kako je i obrazloženo, prihvaćeni kao relevantni za ovaj predmet, posebno: Odluka o proglašenju vanrednog stanja zbog neposredne ratne opasnosti na području Srpske BiH- od 16.04.1992.godine; Naredba Kriznog štaba opštine Bratunac o opštoj mobilizaciji - od 16.04.1992.godine; Naredbu Kriznog štaba Bratunac o zabrani djelovanja na teritoriji opštine Bratunac svim paravojnim formacijama i nelegalnim građanima – od 1.05.1992.godine; Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, broj: 02-130/92 od 12.05.1992.godine; kao i izjava svjedoka Miroslava Deronjića od 25.11.2003.godine, koji, kao jedan od aktivnih učesnika tadašnjih zbivanja, iznosi sažetak zbivanja u sklopu širokog i sistematskog napada.

Postojanje inkriminisanog širokog i rasprostranjenog napada proizlazi iz činjenica utvrđenih od MKSJ u predmetu protiv Momčila Krajišnika, a koje je Sud, kako je to i obrazloženo u ranijem tekstu, na prijedlog odbrane prvooptuženog i prihvatio. To su činjenice utvrđene u paragrafima 311, 312, 320 i 709 presude broj: IT-00-38 –T od 27.09.2006. godine. Ovakav zaključak posebno potkrijepljuje činjenica utvrđena u paragrafu 312: *Srpske vlasti utvrdile su 29.04.1992.godine kao rok do kojeg su nesrbi, gotovo isključivo muslimani, morali potpisati izjave lojalnosti srpskoj vlasti u Opštini. Većina muslimana je do tada već otišla iz Bratunca.*”

U pogledu ostalih obaveznih ključnih elemenata zločina protiv čovječnosti, ocijenivši izvedene dokaze pojedinačno i u njihovoj međusobnoj vezi, Sud je utvrdio van svake razumne sumnje da su optuženi Mirko Todorović i Miloš Radić u inkriminirano vrijeme bili pripadnici VRS i to VP Bratunac, a time i da su bili svjesni sveobuhvatnog i organizovanog

napada protiv civilnog bošnjačkog stanovništva, posebno, protiv njihovih komšija, koji i jesu žrtve inkriminisanog ponašanja optuženih.

Proizlazi ovo ne samo iz općeg stanja dokaznog postupka, nego i iskaza samih optuženih koji ističu 16.04.1992.godine kao dan opšte mobilizacije na području općine Bratunac.

Sud je, van svake razumne sumnje, zaključio i da su radnje optuženih bile dio ovog napada, što će biti obrazloženo u daljem tekstu, čime su osnovni elementi zločina protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, ispunjeni.

c. Optužbe koje se optuženima stavljaju na teret

Sud je utvrdio da su optuženi, kao pripadnici Vojske Republike Srpske BiH, dana 20.maja 1992.godine u popodnevnim satima, u selu Borkovac, opština Bratunac, u grupi zajedno sa još četiri pripadnika Vojske Republike Srpske, među kojima i Stjepanović Novakom zv. „Krke“, učestvovali u hapšenju grupe od 14 (četrnaest) civila bošnjačke nacionalnosti i to: Hamed Alić, Hamid Alić, Halima Alić, Maho Avdić, Hamedina Ramić, Munib Sulejmanović, Hajrudin Hasanović, Hamed Velić, Fadil Sulejmanović, Amer Ramić, Naser Sulejmanović, Muharem Salkić, Mehmed Jahić i Ibro Džananović, koji su se usljed straha od napada vojske i policije Republike Srpske skrivali u napuštenom kamenolomu nedaleko od sela Borkovac u kom je većina bila nastanjena, a zatim ih povelu u koloni prema selu, kada je neko iz grupe napadača pucanjem iz oružja usmrtio Avdić Mahu, koji se nalazio na začelju kolone, da bi ih potom mučili udaranjem šakama, nogama obuvenim u vojničke čizme po svim dijelovima tijela, oduzeli im novac i dragocjenosti, uz psovke na nacionalnoj osnovi, nakon čega su ih odveli do padine prema obližnjem potoku gdje su ih poredali leđima okrenutim prema potoku, a zatim na iste pucali, usljed čega su njihova tijela padala u potok i tom prilikom usljed pogodaka iz vatrenog oružja smrtno su stradali Hamid Alić, Halima Alić, Munib Sulejmanović, Fadil Sulejmanović, Hajrudin Hasanović, Hamed Velić, Hamedina Ramić.

Dakle, da su u sklopu širokog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva opštine Bratunac, znajući za takav napad, a kao saučesnici, oduzimanjem fizičke slobode, mučenjem i ubistvima, izvršili progon civilnog bošnjačkog stanovništva, čime su počinili krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom a), e) i f) Krivičnog zakona BiH, a sve u vezi sa članom 29. i 180. stav 1. istog Zakona.

Postojanje širokog i sistematskog napada, kao osnovnog elementa krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti Sud je našao nespornim, kako je to i obrazloženo pod tačkom 6. b. obrazloženja ove presude, a što je proizašlo ne samo iz svjedočenja datih tokom glavnog pretresa, materijalnih dokaza korištenih u postupcima pred MKSJ, nego i iz činjenica utvrđenih u predmetu MKSJ protiv Momčila Krajišnjika, a prihvaćenih na prijedlog odbrane provooptuženog.

Znanje optuženih da se u inkriminisanom periodu, na području njihove opštine Bratunac, odvijao širok i sistematičan napad usmjeren protiv civilnog bošnjačkog stanovništva, pa time i njihovih komšija sa kojima su (kako to ističu svi svjedoci, ali i sami optuženi) bili u izuzetno dobrim komšijskim odnosima, proizlazi ne samo iz općeg stanja vanrednih okolnosti koje su nastupila već početkom 1992 godine, nego i iz činjenice da su oba

optužena, već od aprila 1992.godine bili pripadnici vojske Srpske republike BiH a što proizlazi i iz vojnih knjižica i to: vojne knjižice optuženog Mirka Todorovića broj:338/54 od 17.08.1994.godine u kojoj je navedeno da se optuženi vodi u VE Bratunac od 15.02.1971.godine, te da je od 18.04.1992.godine, pri VP 7042 Bratunac, učestvovao u ratu: i vojne knjižice optuženog Miloša Radića broj: 123997, u kojoj je navedeno da se optuženi vodi u VE Bratunac od 22.10.1980.godine, te da je u ratu učestvovao od 18.04.1992. do 4.03.1994., pa od 17.06.1995. do 12.09.1995.godine, sve pri VP 7042 Bratunac.

Nespornim se pokazalo da se inkriminirani napad na grupu civila koja se skrivala u napuštenom kamenolomu u blizini Borkovca, dogodio upravo u poslijepodnevnom satima dana 20.05.1992.godine, što proizlazi ne samo iz hronološkog iznošenja početka skrivanja, pa tako i konačnog skrovišta u kamenolomu, nego i iz činjenice da se radi o izrazito traumatičnom događaju koji se duboko urezao u pamćenje svih svjedoka.

Nespornim se pokazalo i da je napadnuta grupa imala 14 članova, civila, svih bošnjačke nacionalnosti, te da je 8 od njih ubijeno i to Avdić Maho na putu do mjesta streljanja, a ostali u streljačkom stroju, iznad potoka, licem okrenuti prema egzekutorima.

Proizilazi ovo iz iskaza svjedoka – preživjelih članova grupe: Alić Hameda, Sulejmanović Namera, Ramić Amera i Salkić Muharema, te drugih – posrednih svjedoka optužbe – svjedoka čiji su najbliži članovi porodice ubijeni: Ramić Hameda, Sulejmanović Safe, Kaljević Elme, Sulejmanović Safe, Sulejmanović Rušvete, Hasanović Sadete i Avdić Zjenebe.

Nespornost zaključka da je 8 zarobljenih civila smrtno stradalo proizilazi i iz izjava svjedoka Lončarević Daneta i Živković Radoja, u inkriminisano vrijeme pripadnika civilne zaštite zaduženih za komunalne poslove.

Naime, svjedok Živković Radoje se sjeća kako su u potoku, u blizini kuće Neđe Markovića pronašli 7 ili 8 tijela a među njima i dva ženska, i to jedne, kako kaže *“žene koja je radila u pošti u Bratuncu”* a drugo tijelo *“djevojke”*, te da su tijela potom potrpali u crne vreće, ubacili na traktor i odvezli 200-300 m od potoka, u dvorište nečije kuće, gdje su ih i pokopali..Svjedok je istakao u svom iskazu, da je među ubijenim prepoznao i Mahu kao i da je prepoznao i Halimu Alić i Hamedinu Ramić .

I svjedok Lončarević Dane je u svom iskazu, a vezano za tijela ubijenih, istakao da je vozio traktor u koji je Živković Radoje ubacio, koliko se sjeća, 6 crnih vreća – u kojima su se nalazila tijela ubijenih. On je također istakao da je tijela istovario u jamu iskopanu u blizini kuća Sulejmanovića.

Iako je odbrana osporavala validnost iskaza svjedoka Živković Radoja, obzirom da je svjedok sam rekao kako ima zdravstvenih problema uzrokovanih moždanim udarom, a potom i teškim saobraćajnim udesom, usljed kojeg je oko 6 sati bio u komi, te kako konzumira određene tablete za smirenje, Sud je iskaz ovog svjedoka našao prihvatljivim i vjerodostojnim, obzirom da je isti svjedok pri davanju iskaza na glavnom pretresu pokazao da se izuzetno dobro sjeća kritičnog događaja i da mu ranija bolest ni u kom slučaju nije uticala na razumjevanje postupka u kom je svjedočio.

Ovakvu odluku sud je donio posmatrajući iskaz ovog svjedoka u kontekstu iskaza svjedoka Lončarević Daneta ali i Ramić Hameda, kojemu je upravo svjedok Živković Radoje pomogao da pronađe grobnicu u kojoj je bilo ukopano i tijelo njegove kćerke Hamedine.

Zaključak potkrijepljuju i zapisnik o ekshumaciji izvršenoj na lokalitetu Repovac (Borkovac) i Suha, opština Bratunac, broj KTA: 609/04 od 29.04.2004.godine te zapisnici o utvđivanju identiteta ekshumiranih tijela i to pod oznakom REP -1/ i slijedećim brojevima: 1-B za Hasanović Hajrudina – rođenog 1954.godine; 2-B za Alić Halimu – rođenu 1949.godine; 3 – B za Sulejmanović Muniba – rođenog 1942.godine, 4-B za Alić Hamida – rođenog 1921.godine; 5-B za Avdić Mahu – rođenog 1943.godine; 6-B za Velić Hameda – rođenog 1946.godine; 7-B za Sulejmanović Fadila – rođenog 1957.godine i 8- b za Ramić Hamedinu – rođenu 1970 godine.

Izvjestaji o sudskomedicinskoj ekspertizi za sve nastradale potvrđuju da je došlo do strijelnog ozlijeđivanja, dok se u predmetu Ramić Hamedine to nije moglo 100%potvrditi, što ipak, imajući u vidu sve ostale dokaze, posebno iskaz svjedoka Ramić Amera i Alić Hameda, ne podriava zaključak Suda o streljanju i Ramić Hamedine.

Spornim se, međutim, pokazalo da li su optuženi, na način opisan izmijenjenom optužnicom, učestvovali u hapšenju i mučenju 14 civila pronađenih u Kamenolomu nadomak sela, odnosno da li su učestvovali u ubistvima njih 8.

Međutim, iz saglasnih iskaza preživjelih pripadnika zarobljene grupe civila i to: Alić Hameda, Sulejmanović Nasera, Ramić Amera i Salkić Muharema, te potkrijepljujućih iskaza posrednih svjedoka i to: Ramić Hameda, Kaljević Elme, Sulejmanović Safe, Sulejmanović Rušvete, Hasanović Sadete i Avdić Zjenebe, a posebno iskaza svjedoka Ljubiše Todorovića, koji je kritičnog dana bio sa optuženima, te samih optuženih koji nisu sporili svoje prisustvo na mjestu događaja, Sud je van razumne sumnje donio zaključak o inkriminisanom učešću optuženih, odnosno da su optuženi Mirko Todorović i Miloš Radić bili saučesnici u nezakonitom lišenju slobode napadnute grupe od 14 civila, potom njihovom mučenju te ubistvu njih 8, što će u daljem tekstu biti obrazloženo.

U donošenju ovakvog zaključka Sud je cijenio i iskaze svjedoka odbrane, posebno Miloša Todorovića te svjedoka koji su u bliskom srodstvu sa optuženim Radić Milošem.

Posebnu pažnju tokom cijelog postupka, Sud je obratio na identitet optuženih kao izvršilaca predmetnog krivičnog djela, posebno Miloša Radića, imajući u vidu činjenicu da je ovaj optuženi, prema iskazima sva 4 preživjela pripadnika zarobljene grupe, sve do momenta postrojavanja nad potokom, imao određenu vrstu kape – maske na glavi.

Identitet je posebno posmatran i u kontekstu dobrosusjedskih odnosa, zbog kojih je, prema navodima odbrane bilo nemoguće da optuženi učine ovakvo djela.

Sud je, međutim, identitet optuženih Mirka Todorovića i Miloša Radića utvrdio van svake razumne sumnje, a kako će biti obrazloženo kroz dalju ocjenu iskaza svih svjedoka.

Širok i sistematski napad na nesrpsko civilno stanovništvo općine Bratunac, sa ciljem njegovog progona, a kako je to i utvrđeno, počeo je puno prije kritičnog događaja – 20.05.1992.godine.

Tako se svjedok Alić Hamed sjeća da su on i njegova supruga – Alić Halima, svoju porodičnu kuću u Borkovcu, napustili znatno prije kritičnog događaja, da bi potom, tražeći

utočište kod rođaka u Hranči, a potom i u Suhoj, i to kod porodice Ramić Hameda, a 10. maja bili su protjerani zajedno sa svim muslimanima iz Suhe.

Put progonstva, koji je vodio kroz šume u okolini Suhe, i tokom kojeg su se prognani razišli u više pravaca, za grupu u kojoj su bili i supružnici Alić, trajao je sve do 20. maja 1992. godine.

Skrivene u napuštenom kamenolomu, u potoku, iznemogle i izložene nehumanim uslovima života, zatekao ih je i 20.05.1992. godine.

Svjedok se sjeća kako je polako padao mrak, i kako se odjednom čuo užasan krik *“baci oružje, ruke u vis”*. Oružje kojeg, sjeća se svjedok, nisu imali.

On dalje navodi da se pojavila grupa od 6-7, automatskim i poluautomatskim puškama naoružanih vojnika, među kojima je svjedok odmah prepoznao svog komšiju Mirka Todorovića.

Ne dvojeći ni časa o prepoznavanju svog komšije Mirka Todorovića kao jednog od vojnika koji su ih napali, svjedok u unakrsnom ispitivanju pojašnjava: *“pazi bolan, to je komšiluk.....meni, u mojoj tradiciji je komšiluk preći od brata.”*

Nesumnjivo je svjedok poznavao optuženog Mirka Todorovića i prepoznao ga na licu mjesta kritičnog događaja.

Svjedok posebno ističe: *“ma nas ni gps američki ne bi mogao naći da nije bilo mještana”*.

Potom su zarobljeni, pa u koloni i pogleda oboreni ka tlu, povedeni do kuće Abdulaha Sulejmanovića, na kom putu je, odmah kraj potoka, ubijen je Maho Avdić. Svjedok nije vido ko ga je ubio, a optuženi Mirko Todorović se tada kretao uz svjedoka.

Pred kućom Abudulaha Sulejmanovića zarobljene je, kako dalje navodi, dočekalo još par vojnika, među kojima je svjedok prepoznao Novaka Stjepanovića zvaog Krke. Tu su ih, sjeća se svjedok, počeli maltretirati, *“Tražili su da povadimo novac, zlato, nakit, i počeli vrijeđati na nacionalnoj osnovi”*. Svjedok se sjeća i šamara koji je dobio od Krketa, a usljed kojeg mu je, tek kasnije će spoznati, bubna opna oštećena 60%.

Međutim, ono čega se svjedok posebno sjeća i što, kako ističe, ni do smrti neće razumjeti, jeste da je maltretiranje vršeno sa strašnom strašću i zadovoljstvom.

Svjedok se takođe sjeća da su dvojica, njemu nepoznatih vojnika, izdvojili Hamedinu Ramić- tada studenticu II godine Filozofskog fakulteta u Sarajevu, i odveli je u kuću.

Naredni put je Hamedinu vidio u potoku. Ubijenu.

Svjedok se sjeća da je maltretiranju cijelo vrijeme prisustvovao i vojnik visočiji od ostalih, koji je imao masku na glavi.

Bio je tu i Mali Rašo, osoba koju je svjedok poznavao samo po nadimku, i kojeg opisuje kao crnopotog.

Nakon maltretiranja ispred kuće Sulejmanovića, zarobljenici, preostalih 12 su povedeni u pravcu iz kojeg su i došli.

Po dolasku u blizinu potoka, vojnik sa maskom se pokušao uspeti uz šumu, ali se okliznuo i pao. Tad je skinuo masku. i svjedok je, kako navodi, shvatio da se ispod maske krio još jedan njegov komšija – Miloš Radić. Svjedok ističe da se nisu previše dobro poznavali, ali da je upravo optuženom Milošu Radiću dao neke pare za taksu na telefon, koji su uveli u selo.

Nadalje, svjedok se u svom iskazu sjeća da je naređeno da se zarobljenici postroje uz potok, licem okrenuti vojnicima. U tom momentu, iako su glave morali držati oborenima, svjedok je ponovo vidio optuženog Miloša Radića. Optuženi je stajao ispred njega.

Mali Rašo je tada, na udaljenosti od oko 5-6m vazdušne linije, ukopao svoju pušku, repetirao je i rekao postrojenima da se pomole bogu.

Svjedok opisuje da su se on i njegova supruga Halima držali za ruke.

Streljanje je počelo, i svjedok i njegova supruga su se, sa rukom u ruci, strovalili u potok pun šiblja i žare. Pali su na leđa. Oboje su bili živi. Stisak ruke nije popuštao.

Svjedok se sjeća i novih, pojedinačnih pucanja u one koji nisu odmah podlegli.

Sjeća se i kada su egzekutori doveli Hamedinu Ramić i rekli joj da pogleda one u potoku, a potom pucali u nju. Njeno mrtvo tijelo, glavom je palo preko glave njenog brata Amera Ramića.

Svjedok je i dalje imao nadu. On i supruga su bili živi. Držali su se za ruke. Bio je sretan.

Onda je, odjednom, ponovo čuo glas egzekutora: „*Vidi onu ženu!*“

Njegova supruga je bila jedina žena tu.

„Čuo se pucanj.....ja to ne mogu zaboraviti.....jednostavno.....i čuo se glas jedne ptice.....i stisak ruke.....moje supruge.....koje smo se držali zajedno.....i zato mi je teško da shvatim.....vrijeme teče.....njena ruka je i dalje u mojoj, ali se hladi.....osjetio sam njeno umiranje u svojim rukama.....“.

Ubili su i Halimu Alić.

Vrijeme je prolazilo i odjednom su ljudi počeli „ustajati iz mrtvih“.

Svjedok se sjeća da su njega tri puta morali zvati, prije nego je shvatio da ga zovu preživjeli, a ne egzekutori.

Iz mrtvih su ustali: Amer Ramić, Naser Sulejmanović, Muharem Salkić, Ibro Džananović i Mehmed Jahić.

A u potoku su ostala mrtva tijela supruge svjedoka Hameda – Halime Alić, njegovog oca Hamida Alića, Hamedine Ramić, Muniba Sulejmanovića, Fadila Sulejmanovića, Hajrudina Hasanovića i Hameda Velića.

On navodi da su preživjeli potom pobjegli sa lica mjesta, i kroz šume našli put do Srebrenice.

Sličan put skrivanja i stradanja, sve do 20.05.1992.godine, prošao je i svjedok Amer Ramć, tada, osamnaestogodišnjak.

Svjedok se sjeća da se zajedno sa sestrom Hamedinom, napustivši Bratunac, prvo krio u Suhoj, da bi, nakon što je oko 10. maja i stanovništvo Suhe prognano, utičište našao u napuštenom kamenolomu iznad sela Borkovac.

S njima se bili i njihovi rođaci Hamed i Halima Alić.

20.05.1992.godine, par sati prije mraka, on se sjeća da je, uz povike i psovke „*balije predajte se*“, prišla im grupa od oko 6 naoružanih vojnika. Prvi je, ističe svjedok, išao njegov komšija Mirko Todorović.

„Kada sam vidio Mirka, bilo mi je lakše, znao sam ga, mislio sam će nas spasiti....“ sjeća se svjedok.

Tu je bio i jedan vojnik sa maskom na glavi.

Zarobljenici su, međutim, u kolini povedeni prema kući Sulejmanovića, gdje je svjedok prepoznao i Krketa, a ostale vojnike opisuje kao: jednog plavog od oko 24 godine i jednog sa kovrdžavom kosom. Vojnik sa maskom na glavi i Mirko Todorović su stajali sa strane,

dok su Krke i ostali vojnici maltretirali, tukli zarobljenike i uzimali im dragocijenosti. Svjedok misli da su optuženi Mirko i taj vojnik sa maskom čuvali stražu.

Svedok se sjeća kako je upravo taj plavokosi vojnik od oko 24 godine, odveo njegovu sestru Hamedinu u kuću Sulejmanovića.

Potom su postrojeni i ponovo u koloni, vrećeni u pravcu iz kojeg su i došli.

U jednom momentu je, sjeća se svjedok, vojnik sa maskom, masku skinuo. Bio je to njegov komšija Miloš Radić, i svjedok je ponovo osjetio nadu u spas. Ističe : „*gledao sam u njega da uspostavim kontakt očima, ali on me samo hladno gledao, ko da me nikada nije vidio*“.

Stigli su do potoka, a potom, leđima okrenutim prema potoku, postrojeni.

Svjedok opisuje da je optuženi Miloš Radić stajao ispred svjedoka, sa njegove lijeve strane. Streljanje je otpočeo vojnik sa kovrdžavom kosom i svjedok se okliznuo te okrenut licem, pao u potok. Streljanje je nastavljeno, i tijela su padala u potok, a u jednom momentu je čuo kako egzekutori pokazuju da su u potoku neki ipak ostali živi i kako ih hicima iz pištolja ubijaju.

„*Neko je rekao ovaj se mrda, ja sam kontao da sam to ja, na trenutak ti drago što ti nisi taj... pa onda opet evo još jedno....i onda su ubili ženu od Hameda, Halimu.*“

On dalje navodi da je čuo i kada su nad potok doveli i njegovu sestru Hamedinu, čuo je, ali ne i razumio kada su joj nešto rekli, a potom njen uzdah i metak. Metak u glavu.

Hamedina je pala preko njega. Njena glava je bila na njegovoj. „*Ja sam osjetio da mi krv ide niz lice....čak su se vidjeli i tragovi mozga koji je curio preko moje glave....*“

„*Na trenutak kao da sanjaš...pomisliš da se to nije ni desilo....*“ a onda su, sjeća se svjedok, iz mrtvih počeli ustajati prvo Hamed Alić, pa Mehmed Jahić, Ibro Džananović, Muharem Salkić i Naser Sulejmanović. U potoku je ostalo 7 tijela, među njima i njegove sestre Hamedine.

Svjedok je na kraju istakao kako su samo optuženi poznavali teren, jer su 4 preostala vojnika bila sa strane, bar ih je on tako doživio.

Preživjeli su napustili lice mjesta i krenuli put Srebrenice.

Isti put prošao je i svjedok Naser Sulejmanović.

Ovaj svjedok se, nakon napuštanja svoje kuće u Suhoj i skrovišta u Glogovoj, koja je spaljena, zajedno sa još par civila bošnjaka, našao na mjestu u blizini napuštenog kamenoloma, gdje je zatekao oko 10 ljudi.

U kamenolomu su ostali sve do poslijepodnevnih sati dana 20.05.1992.godine, kada ga je iz sna probudio poziv „*muslimani, balije, predajte se, opkoljeni ste*“.

Sjeća se da je među 3-4 naoružana vojnika koji su ih opkolili prepoznao i Mirka Todorovića, svog komšiju, čovjeka kojeg je poznavao cijeli život.

Mirko, koji je imao dugu cijev, mu je tad prišao i izvinuo se, ali rekao da mu ništa ne može pomoći.

Potom su poredani u kolonu i dovedeni skoro do svjedokove kuće, gde su zatekli još par vojnika i to jednog sa maskom na glavi i Novaka Stjepanovića zvanog Krke. Tu su bili izloženi maltretiranju i oduzimanju dragocijenosti, posebno od Krketa, a svjedok ističe kako nije vidio da i Mirko Todorović nekog maltretira.

Sjeća se takođe i da su dvojica vojnika Hamedinu Ramić izdvojila iz grupe i odvela je u kuću.

Zarobljenici su potom sprovedeni u pravcu iz kojeg su i došli, ka potoku, u čijoj neporednoj blizini je svjedok primjetio i tijelo Mahe Avića, koji se zajedno sa ostalima iz grupe bio kretao u pravcu kuća porodice Sulejmanović.

Nadimak potoka, na samom ulazu u šumu, svjedok navodi da je vojnik sa maskom, skinuo masku i da je tada predpoznao optuženog Miloša Radića, svog komšiju.

Zarobljenicima je, kako dalje navodi, naređeno da se postroje leđima okrenuti potoku, a ispred njih su, sjeća se svjedok, stajali Mirko Todorović, Miloš Radić i Novak Stjepanović – Krke.

Naređeno im je da se pomole bogu, a onda je počelo streljanje.

Svjedok se ne sjeća da li ga je neko gurnuo ili je sam pao, ali zna da je pao u potok, a preko njega su pale nečije noge. Kasnije će vidjeti da su to bile noge Amera Ramića.

Čuo je i kada su ponovo pucali u Halimu Alić, te kada su nakon određenog vremena doveli i Hamedinu Ramić, i rekli joj „*vidiš da te nismo slagali, sve smo ih ubili.*“ Onda su pucali u nju i Hamedina je pala preko svog brata Amera.

Nakon izvjesnog vremena preživjeli su ustali, i napustili lice mjesta. Među njima su bili i Džananović Ibro, Alić Hamed, Salkić Muharem, Ramić Amer i Mehmed Jahić.

Preostali iz grupe, među kojima i svjedokov amidža Munib Sulejmanović, su ubijeni.

Svjedok, odgovarajući na pitanja odbrane, tvrdi da ih optuženi nisu maltretirali niti uzimali dragocijenosti, ali jesu stajali sa strane, sa puškama na gotovs, što je, cijeni Sud, u situaciji kakva je bila, onemogućavalo da zarobljenici napuste lice mjesta tj. da se slobodno udalje.

Saglasan je navedenim iskazima i iskaz svjedoka Salkić Muharema.

Ovaj svjedok se sjeća kako je, nakon što su bošnjaci okupljeni na gradski stadion, naslutio šta će se desiti, pa pobjegao u šumu.

20.05.1992.godine nalazio su u šumi, oko 1km udaljenoj od njegove kuće. Bio je to, sjeća se svjedok, kao neki majdan. Oko 18 sati, on navodi da se pojavio Mirko Todorović sa nekim nepoznatim vojnikom, te povikao „*stoj, uhapšeni ste*“. Imao je pušku na gotovs. Sjeća se da su vojnici došli iz tri pravca, kako „*mi ne bi mogli pobjeći*“, zaključuje svjedok.

Mirko je bio školski drug i komšija ovog svjedoka, a kada mu je svjedok prišao i obratio se za pomoć, Mirko je odgovorio da im on ne može pomoći i pitao zašto se nisu predali.

On u svom iskazu dalje navodi da su zarobljeni sprovedeni do kuće Sulejmanovića, gdje su bili izloženi maltretiranju i udaranju, te oduzimanju dragocijenosti. Na ovom putu, ubijen je Maho Avdić koji se nalazio na začelju kolone.

Svi su vojnici prisustvovali ovom maltretiranju, a Krke, kojeg je svjedok opisao kao „*širac, širi, crven, pjege.*“ je prednjačio.

Tu je bio i vojnik na maskom na glavi. Imao je papovku.

Sjeća se da su Hamedinu Ramić odveli u kuću, a nedugo zatim, da je Krke naredio da se preostali, njih 12, sprovedu prema potoku.

Do potoka ih je sproveo taj vojnik sa maskom na glavi, koji je potom masku skinuo i onda: „*ja sam se toliko iznenadio....da mi je neko pričao ne bih vjerovao*“. Ispred svjedoka je stajao optuženi Miloš Radić – njegov komšija, čovjek s kojim je proveo veliki dio svog života, s kojim je odlazio na posao itd.

Usljedilo je streljanje, pad svjedoka u potok, pad drugih tijela po njemu, naknadni pucanj kojim je ubijena Halima Alić, a dobro se sjeća i kada su do potoka doveli Hamedinu Ramić rekavši joj „*idi njima*“, a kada je ona povikala da ih nema, „*pogledaj bolje*“, nakon čega je

uslijedio metak. Hamedina je pogođena u glavu, i svjedok se dobro sjeća da je ona pala preko svog brata Amera.

Preživjeli su nakon izvjesnog, za svjedoka kao vječnost dugog vremena, počeli ustajati, a potom se uputili u pravcu Srebrenice.

U potoku su ostali ubijeni: Hamid Alić, Halima Alić, Munib Sulejmanović, Fadil Sulejmanović, Hajrudin Hasanović, Hamed Velić, Hamedina Ramić.

Svjedok je na kraju istakao kako su samo mještani mogli poznavati taj teren, odnosno, Miloš i Mirko, a ne i Krke koji je živio na oko 15km od tog mjesta.

I ovaj svjedok je potvrdio da optuženi Mirko Todorović i Miloš Radić nisu učestvovali u maltretiranju i oduzimanju dragocijenosti, ali jesu tome prisustvovali, sa puškama na gotovs.

Posredno, kao svjedoci optužbe, o kritičnom događaju, svjedoče i : otac ubijene Ramić Hamedine – Ramić Hamed; kćerka ubijenog Velić Hameda – Kaljević Elma; supruga ubijenog Sulejmanović Fadila – Sulejmanović Safa; supruga ubijenog Avdić Mahe – Avdić Zejneba; supruga ubijenog Sulejmanović Muniba – Sulejmanović Rušveta te supruga ubijenog Hasanović Hajrudina – Hasanović Sadeta.

Niti jedan od ovih svjedoka nije bio na mjestu događaja, ali su svi, bilo preko preživjelih ili sredstava javnog informisanja, pa i preko Međunarodnog komiteta crvenog križa, čuli da su njihovi najmiliji ubijeni upravo 20.05.1992.godine.

Svjedoci Kaljević Elma, Ramić Hamed i Avdić Zejneba su takođe čuli da su u ubistvima njihovih najmilijih učestvovali i njihove komšije – Mirko Todorović i Miloš Radić.

Svjedokinja Avdić Zejneba je čula i to da je njen suprug Avdić Maho prvi ubijen.

Da su potom ukopani u zajedničku grobnicu u dvorištu kuće porodice Sulejmanović, svjedoci su saznali preko Ramić Hameda, koji je, tragajući za istinom o sudbini svoje kćerke Hamedine, 1998.godine otišao u Bratunac i uz pomoć svog kolege Đokić Satanka, te svjedoka Živković Radoja, uspio locirati zajedničku grobnicu koja se nalazila u dvorištu kuće porodice Sulejmanović.

Grobница je, kako to očito proizilazi iz fotodokumentacije sačinjene pred ekshumaciju – u momentu dolaska predstavnika Državne agencije za traženje nestalih, bila nevidljiva, i pod travom, ali su iskopine potvrdile da su tu ukopana tijela 8 ubijenih.

S druge strane, u namjeri da od optuženih otklone svaku sumnju u umiješanost u inkriminisan dogadjaj, osim nespornog prisustva u blizini lica mjesta, odbrana oba optužena se fokusirala na dobrosusjedske odnose porodica optuženih i njihovih muslimanskih komišija, te prisilni odlazak na lice mjesta zločina.

U odbranu optuženog Mirka Todorovića, svjedočili su: Milovčević Živojin, Jovanović Miladin, Ahmić Mehmedalija, Blagojević Dragomir, Nikolić Milorad, Hasanović Safet, Musić Orhan, Osmanović Osman, Velić Hanifa te Todorović Miloš, a svoju odbranu je na kraju dokaznog postupka iznio i sam optuženi.

Niti jedan od navedenih svjedoka, osim Todorović Miloša, nije govorio o kritičnom događaju, nego o ličnosti optuženog, te njegovom prijeratnom i poslijeratnom odnosu sa komšijama muslimanima.

Tako svjedok Todorović Miloš kazuje kako je kritičnog, 20.05.1992.godine, zajedno sa svjedokom Todorović Ljubišom kosio travu u njivi, kada je naišla grupa vojnika neke paravojne formacije i naredila im da krenu za njima. Među tim vojnicima je, kako navodi u svom iskazu, prepoznao optužene Mirka Todorovića i Miloša Radića, koji su za razliku od vojnika u maskirnim uniformama i sa kapama na glavi, bili u civilu.

Jedan od vojnika je rekao da oni čiste teren. Svjedok ističe da su on i Ljubiša morali krenuti za tim vojnicima, jer bi u suprotnom ti vojnici pucali u njih.

Svjedok dalje ističe: „*Mi smo znali kakvo je ponašanje tih paravojskih jedinica, nisi ih smio gledati u oči, imali su nadimke, svakavi su bili, ne znam odakle..* „

Svjedok se sjeća da se grupa u jednom momentu razdvojila i razišla u više pravaca, a kada se odjednom začulo „*hajte ovamo, evo ih*“, ističe da su on i Ljubiša Todorović iskoristili svoj položaj na začelju kolone i vratili se odakle su i došli, odnosno da su se vratili u njivu i nastavili kositi travu.

Svjedok također ističe da njih dvojicu poslije toga niko nije tražio, dok je njegovo mišljenje da se optuženi nisu mogli vratiti jer su bili na čelu kolone.

Svjedoci Blagojević Dragomir i Milovčević Živojin u svojim izjavama su istakli da su čuli kako su optuženi pokupljeni iz njive, i odvedeni na mjesto kritičnog događaja, a svjedok Osmanović Osman je, ističući kako ne želi prenosti „čula kazala“, saznanja, ipak rekao da je čuo kako je kritičnom događaju prisustvovao i optuženi Mirko Todorović.

S druge strane, govoreći o ponašanju optuženog početkom ratnih zbivanja u Bratuncu, svjedok Osmanović Osman kazuje kako ga je iz sale OŠ Vuk Karadžić u Bratuncu, gdje je bio zarobljen sa mnogim drugim nesrbima, spasio upravo optuženi Mirko Todorović, spojivši ga sa konvojem žena i djece koji su napuštali Bratunac.

Da je optuženi iz ovog logora spasio i druge zarobljenike, svjedoči i Velić Hanifa, povratnica u Repovac i komšinica optuženog, koja se dobro sjeća kazivanja svog muža kako je njega i njegovog brata iz sale spasio optuženi Mirko Todorović.

Svjedok Ahmić Mehmedalija kazuje kako je optuženi spasio i njegovog oca.

Svjedok je, naime u svom iskazu naveo da je on bio zarobljen na stadionu u Bratuncu a kako je njegov otac, već u poznijoj životnoj dobi bio ostao sam kod kuće, na periferiji grada, to je svjedok zamolio optuženog da ode po njegovog oca. Svjedok se sjeća da ga optuženi nije uspio naći te da je potom, zajedno sa svjedokovom majkom, koja je također bila zarobljena na stadionu, otišao do očeve kuće i ipak ga doveo na stadion.

Ipak, odgovarajući na pitanja tužioca, stadion je, sjeća se svjedok, za njega predstavljao logor - poniženje.

Govoreći o ličnosti optuženog Mirka Todorovića, svi svjedoci su rekli kako je uvijek bio izuzetno poslovan i uspješan trgovac, uvijek spreman na pomoć.

O ličnosti optuženog i nepromijenjenim dobrosusjedskim odnosima, na glavnom pretresu je svjedočio i Hasanović Safet, povratnik u Borkovac. Optuženi mu je, kako on navodi, od kako se vratio u prijeratno prebivalište, pomagao te sina odvezio u školu svaki put kada ga

sretne da čeka autobus. Svjedok se takođe sjetio i kako mu je strina Hanifa pričala da je optuženi spašavao ljude iz zarobljeništva.

Svjedok Muslić Orhan je istakao kako je sa optuženim uvijek bio u dobrim odnosima, da su uvijek saradivali, i kada se svjedok 2000.godine vratio u Bratunac, samo su nastavili tamo gdje su stali. Kao da ništa nije bilo. Svjedok u svom iskazu posebno ističe da je razgovarao sa mnogima koji su bili zarobljeni u sali OŠ Vuk Karadžić u Bratuncu, ali da oni nikada nisu spomenuli optuženog kao nekog ko je dolazio u školu i maltretirao zarobljenike.

O odnosu optuženog prema ratnim zbivanjima, posebno pripadnosti VRS, svjedoče Blagojević Dragna i Nikolić Milorad.

Svjedok Nikolić je na glavnom pretresu istakao da je čuo kako je optuženi dezertirao u Srbiju te kako su pripadnici VRS, u cilju da to spriječe, pucali na njega dok je on prelazio rijeku Drinu.

Svjedok Blagojević u svom iskazu je naveo da se sjeća da je tokom 1993.godine radio u logistici, i da je jedne prilike trebao obezbijediti uniforme za dezertere, te da je Među tim dezerterima bio i optuženi Mirko Todorović.

O kritičnom događaju ovi svjedoci nisu imali saznanja. Samo su nešto čuli, ali, kako to reče svjedok Nikolić, nisu se htjeli upuštati.

Da je optuženi Mirko Todorović dezertirao, sjeća se i svjedok Živojin Milanović, dok je svjedok Miladin Jovanović u svom iskazu tvrdio da je vojnu obavezu ipak bilo teško izbjeći.

Iz presude vojnog suda u Bijeljini broj. IK-137/95 od 01.08.1995.godine proizlazi da je optuženi oglašen krivim zbog dezerterstva u periodu od 8.01.1993. do 1.03.1993.godine.

Sam optuženi je kritični događaj iznio na slijedeći način:

Kritičnog dana, bio je na putu do stričeve kuće kako bi popravio svoje biciklo. U jednom od sokaka su ga zaustavili nepoznati vojnici, u uniformama i kapama samo sa prorezima za oči, i naredili da krene s njima, što je on i učinio. Zajedno su krenuli prema kući Todorović Miloša i Ljubiše, a kada ih tamo nisu zatekli, kako dalje navodi, otišli su na njivu u kojoj su prema riječima ukućana, njih dvojica kosili travu. Miloš i Ljubiša Todorović se nisu odazvali na prvi poziv ovih vojnika, nakon čega je uslijedio pucanj u zrak, pa su se oni i odazvali.

Vojnici su potom pitali gdje je kuća Sulejmanovića, pa se razdvojili u dvije grupe: u jednoj grupi su bili Miloš i Ljubiša Todorović i jedan nepoznat vojnik, a u drugoj optuženi Mirko Todorović, optuženi Miloš Radić, Krke i ostali, optuženom nepoznati vojnici.

Nakon 15ak minuta kretanja kroz šumu, kako navodi, neko je povikao *“ajte dolam evo ih”*. Tada su optuženi i njemu nepoznati vojnik otišli jednim putem, a Ljubiša i Miloš Todorović drugim putem. Miloš i Ljubiša Todorović se nisu vratili. Kada su optuženi i taj nepoznati vojnik došli, kako optuženi kazuje *„dole”*, tu su zatekli optuženog Miloša Radića sa jednim nepoznatim vojnikom.

Optuženom su rekli da su Bošnjaci u kući, ali mu, bez obzira na njegovu zainteresovanost, nisu dozvolili da uđe u tu kuću.

On navodi da je zato napustio lice mjesta, spustio se na glavni put i vratio kući.

Šta se dogodilo sa njegovim komšijama koji su, kako navodi, bili u kući, saznao je tek sutradan.

Plakali su i optuženi i njegova supruga. Plakali su za časnim i poštenim ljudima, svojim komšijama, koje su sve poznavali.

Odgovarajući na pitanja Tužioca, da objasni činjenicu da su Miloš i Ljubiša Todorović nesmetano napustili lice mjesta, optuženi je pojasnio kao se on kretao sa uniformisanim vojnikom koji nije poznao put, pa mu je zato morao pokazati put.

Optuženi je takođe rekao: „*ja nisam imao šanse da se vratim pored takvog čovjeka. Ne dao Bog da se neko nađe u takvoj situaciji.*“

S druge strane, optuženi je istakao kako su se Miloš i Ljubiša Todorović kretali na začelju kolone, pa im je i to pomoglo da neopaženo napuste kolonu.

Na upit Tužioca da li je kritičnog događaja vidio Muharema Salkića i pomogao mu, optuženi je odgovorio da ga nije ni vidio. Optuženi je negirao i navode svjedoka tužilaštva da je bio naoružan.

S druge strane, optuženi je istakao kako nije bio maskiran i kako nije imao potrebu da se krije, te da su tako i svjedoci Tužilaštva rekli.

U odbranu optuženog Radić Miloša svjedočili su: Todorović Miloš, Pavlović Ikonija, Petrović Kristina, Radić Đurđija, Smajlović Ramo, Smajlović Sabit ali i sam optuženi, iznoseći svoju odbranu po završetku dokaznog postupka.

Svi svjedoci, osim braće Smajlović, svjedočili su o kritičnom događaju, odnosno načinu na koji se optuženi našao u grupi nepoznatih mu vojnika.

Svjedoci Smajlović Ramo i Sabit su svjedočili o izuzetno dobrim prijateljskim i komšijskim odnosima sa optuženim, ističući kako su ga posljednji put vidjeli 11.05.1992.godine, nakon čega su bili prisiljeni napustiti Bratunac.

Svjedok Sabit Smajlović je posebno istakao kako mu je upravo optuženi Miloš Radić dao novac za put. Istina, put koji je za svjedoka značio početak progonstva.

Ramo Smajlović je pri prvom poslijeratnom odlasku u Bratunac, prvo posjetio optuženog Miloša Radića, a tek onda otišao svojoj kući.

Braća Smajlović ističu kako ih ne zanima ništa što se dešavalo u njihovom selu poslije 11.05.1992.godine, pa tako ni da ne znaju ništa o kritičnom događaju.

Složili su se potom sa konstatacijom Tužioca da ne znaju šta je optuženi Miloš Radić radio od 11.05.1992.godine do 2000.godine.

Svjedok Miloš Todorović, kako je to već naveo u obrazloženju odbrane optuženog Mirka Todorovića, vidio je i optuženog Miloša Radića u grupi vojnika koja ga je zatekla u njivi. Obzirom da su se svjedok i Ljubiša Todorović uskoro odvojili od kolone, to on više nije ni vidio optuženog Miloša Radić.

Svjedokinja Pavlović Ikonija se sjeća 20.05.1992.godine kao sunčanog dana tokom kojeg su, u poslijepodnevnim satima, ona i njeni rođaci – Radić Mioš i njegova supruga Đurđija, te Miloševa sestra Kristina Petrović i brat Milenko Radić, okopavali kukuruz u Miloševoj njivi.

Njeni rođaci su, ističe, bili u crnini, obzirom da im je malo prije tog dana umro otac.

Sjeća se da su se odjednom pojavili neki vojnici, neka paravojna grupa, i povikali: „*Miloše, Milenko, ajte goram*“.

Svjedokinja misli da su ih ti vojnici poznavali, obzirom da su ih pozvali po imenima.

Sestra optuženog Miloša – Kristina Petrović, se takođe sjeća kritičnog dana i momenta kada je neki drzak glas pozvao njenu braću.

Njena braća su otišla, a svjedokinja je sa preostale dvije žene nastavila s radom u njivi. Sa svojim bratom Milošem, nikada nije pričala o ovom događaju.

Supruga optuženog, Đurđija Radić, potvrđuje ovakav slijed događaja te ističe da su se njen suprug i djever morali odazvati tom pozivu.

Ona, njena zaova i rodica su nastavile rad na njivi, a onda se vratile kući.

Već je počeo padati mraka, kada se njen suprug „*sav nikakav i očiju punih suza*“ vratio kući.

“On je rekao, da ga ništa ne pitam....i onda mi je rekao da su otišli, i da su naišli na grupu muslimana i da ih je sve pobilo.....pa ja sam rekla što ih nisi zaštitio.....on je rekao kako, kad su i meni rekli nemoj da i ti zalegneš s njima...”

Svjedokinja ističe kako optuženi u to vrijeme nije bio mobilisan niti je imao naoružanje, ipak, kako je u kući imao lovačku pušku jer je bio lovac.

Ne sjeća sa da li je tu noć sa sobom donio pušku.

Potvrđujući da je kritičnog dana sa navedenim svjedocima bio u svojoj njivi i okopavao kukuruz, optuženi je izjavio slijedeće:

Nakon 40ak minuta od dolaska na njivu, ugledao je kako Miloš i Ljubiša Todorović prolaze kraj njive i voze neka kolica, a potom je začuo glas: „*Miloše i ti Milenko, šta čekate, pucaću!*“ Ispaljen je metak u zrak.

Optuženi ističe da im se morao pridružiti. jer je. bilo 5-6 na jednoj i još 3-4 vojnika na drugoj strani.

Jedan od vojnika kojeg opisuje kao „*žute brade i kose, oko 170-180cm visine*“ je repetirao pušku i uperio je optuženom u leđa, pa natjerao da ide u potok rekavši: „*ti ovdje kopaš i sarađuješ sa muslimanima a oni naše kolju*“.

On se sjeća da je išao prema potoku koji je bio zarastao trnjem i koprivom, i kako je u jednom momentu vidio i optuženog Mirka Todorovića.

Sjeća se i da su njegovog brat –Milenka Radića već bili poslali sa drugim dijelom grupe.

Dalje, dok se potokom kretao prema kući Sulejmanovića, navodi da je čuo pucanj i povik „*našli smo ih*“.

Također ističe da, iako mu niko nije bio rekao zašto on treba ići s njima, da mu je tada sve postalo jasno.

Pred kućom, odnosno šupom Fadila Sulejmanovića zajedno sa dvojicom njemu nepoznatih vojnika, kako navodi, stajali su Amer i Hamedina Ramić. Brat i sestra. Njegove komšije.

Dalje ističe da se htio udaljiti, i pobjeći sa lica mjesta, ali da ga je zaustavio jedan vojnik rekavši: „*ti si taj Miloš što sarađuje sa Muslimanima.*“ Optuženi mu je, kako navodi, pokušao objasniti kako se treba vrati kući, na njivu gdje su ga čekale supruga i sestra, ali da ga je vojnik natjerao da se vrati nazad, gdje je odjednom zatekao svoje komšije. Tada su vojnici žute kose i još jedan sa maskom na glavi, naredili da se okupljeni muslimani postroje i krenu za njim – optuženim Radić Milošem.

Došavši do potoka, optuženi je ponovo pokušao da se udalji, ali zbog uzbrdice, navodi da se okliznuo i pao, što su ti vojnici primjetili i naredili mu da ostane.

Posebno se sjeća jednog vojnika sa kovrdžavom kosom, visine od oko 180cm, koji je njegovim komšijama naredio da se postroje iznad potoka, licima okrenutim prema njemu, pomole se Bogu na svoj način, a potom je pucao u njih.

Među postrojenima je, sjeća se optuženi, bio i Ibro Džananović, koji je u tom momentu pogledao optuženog, i pogledom kao da je tražio pomoć. Optuženi je samo slegao ramenima.

Ljudi su popadali u potok, a onda je taj vojnik izvadio pištolj i „dovršio one koji su pali i ostali živi“.

On navodi da je zatim sam otišao kući i sve ispričao supruzi, pri tom ističući da je tri dana samo plakao i da ništa nije jeo, te da mu je mnogo žao njegovih komšija.

Optuženi ističe kako je tim nepoznatim vojnicima pokušao objasniti koliko njemu znače te njegove komšije, koliko su mu valjali, ali nakon što mu je u leđa repetirana puška, nije smio više ništa uraditi.

Siguran je da mu se osim Ibri Džananovića, niko drugi od postrojenih nije obratio.

Odgovarajući na pitanje Tužioca, optuženi nije mogao objasniti tvrdnju 4 preživjela svjedoka da je kritičnog događaja na glavi imao kapu.

Također nije mogao objasniti ni zašto preživjeli terete upravo njega.

Sa svojim komšijama muslimanima, rijetkim povratnicima u Repovac, sam optuženi navodi, i danas je u dobrim odnosima, istim kao i prije kritičnog događaja.

Svjedok Ljubiša Todorović, govoreći o početku ratnih zbivanja, se sjeća kako je sa svojim komšijama, pa i Milošem i Milenom Radićem, čuvao seoske straže. Sjeća se kako su svi zadužili oružje, i to on sam: Poluautomatsku pušku - PAP, Miloš puškomitraljez Cza, Milenko PAP, Miloš Todorović Automatsku pušku, a Rade Filipović papovku. Oružje su zadužili od Marka Blagojevića iz Repovca, tadašnjeg četnog starješine.

Sjeća se i kada su srpski vojnici protjerali muslimansko stanovništvo iz Hranče i Repovca, za vrijeme kada se on zajedno sa pomenutom 4 nalazio na borbenom položaju Pajići iznad Hranče.

Svjedok navodi i kako je učestvovao u akciji čišćenja Glogove, nakon što su na lokaciji zvanoj “Separacija” zajedno postrojeni (bila su tu i braća Miloš i Milenko Todorović). Sjeća se da je samo Miloš Radić tada imao puškomitraljez. To čišćenje je podrazumijevalo pucanje u zrak kako bi se muslimani preplašili i napustili Glogovu, što se i dogodilo.

Ne sjećajući se tačnog datuma, ali znajući da je bio maj 1992.godine, svjedok ističe kako je zajedno sa rođakom Milošem Todorovićem, oko 6h krenuo na njivu Panjuge da kose travu. te da su na putu do njive prošli kraj kuće Miloša Radića s kojim su se pozdravili i rekli mu kuda idu.

Skoro pri kraju kosidbe, svjedok ističe da je kraj njih naišla grupa od oko 8-9 vojnika u smb uniformama i kapama ili šarenim maramama na glavi, i sa odaljenosti od oko 500m ih pozvala da krenu s njima, i to u čišćenje potoka u kom se, prema pričama, krila jedna grupa muslimana. Pridružili su im se i krenuli u pravcu kuće Miloša Radića, a kada su vidjeli da se grupa kreće prema potoku iznad naselja Borkovac, svjedok i Miloš Todorović, kako dalje navodi, zastali i ostali sjediti na livadi, gledajući kako vojnici ulaze u šumu, odnosno potok, i gube im se iz vidokruga.

Svjedok ističe kako nisu htjeli pratiti te vojnike jer su znali da se u potoku kriju njihove komšije muslimani, koji bi ih mogli prepoznati.

Na livadi su sjedili oko 1-2h, kada su začuli pojedinačne pucnje u trajanju od 5 minuta, nakon čega je svjedok rekao Milošu da idu kući, tada su i otišli svojim kućama.

Sutradan je, kako svjedok dalje navodi, čuo da je u potoku ubijeno 8 muslimana, među njima i jedna djevojka čiji je otac radio u Njemačkoj, zatim Hasanović Hajrudin – svjedokov drug iz osnovne škole, komšija Maho, te Sulejmanović Fadil i Munib.

Takođe je čuo da su tijela ubijenih, slijedećeg dana radnici komunalnog zakopali pored jednog stabla u dvorištu kuće Bekira Sulejmanovića, gdje je, prolazeći tim putem narednih dana, i vidio gomilu svježe iskopane zemlje.

Svjedok se također sjeća da je u popodnevnim satima tog dana, padala kiša.

Tvrdi da mu nije poznato ko je izvršio ta ubistva, odnosno, da li su u tome učestvovali i optuženi Mirko Todorović i Miloš Radić.

Navedeno je dio iskaza svjedoka datog tokom istrage, i to u prostorijama PS Bratunac, koje je za potrebe obavljanja razgovora koristio ovlašteni istražitelj SIPA-e.

Međutim, na glavnom pretresu, svjedok je gotovo u potpunosti promijenio svoj iskaz.

Iako je ostao pri iskazu da je zajedno sa optuženim Radić Milošem i njegovim bratom Milenkom, te drugim komšijama čuvao seoske straže, svjedok je na glavnom pretresu tvrdio da iako jesu imali uniforme, oni nisu bili naoružani.

Svjedok se također na glavnom pretresu ne sjeća ni operacije čišćenja Glogove o kojoj je pričao tokom istrage, mada ostaje pri dijelu izjave koja se odnosi na postrojavanja na lokaciji "Separacija" pod vodstvom Lazara Blagojevića. Negira i poznavanje naselja Pajić te da je u Bratuncu postojao Krizni štab, kako je to do u detalje opisivao tokom istrage.

Svjedok na glavnom pretresu ističe da mu nije poznato ko je stradao u Borkovcu, pa niti kada mu je Tužilac nabrajao imena stradalih.

Ovakvu promjenu u iskazu svjedok na glavnom pretresu objašnjava činjenicom da je iskaz u istrazi dao pod prisilom, odnosno da mu je službenik SIPE rekao da će ga otjerati u Sarajevo u zatvor, ako ne bude sve govorio.

On je tvrdio da nije ni pročitao zapisnik, da je isti potpisao u strahu a da su ispred zgrade bila parkirana kola koja će ga odvesti u Sarajevo.

Svjedok Bajro Kulovac, istražitelj SIPA-e koji je ispitivao ovog svjedoka, na glavnom pretresu je izjavio kako je, u postupanju po naredbi Tužilaštva BiH, uz pomoć Policijske stanice Bratunac, uspio kontaktirati svjedoka koji inače radi i Beogradu, te kako mu je supruga svjedoka, inače zaposlena u PS Bratunac dala kućni broj telefona kako bi se mogao informisati o dolasku svjedoka, te da je desetak dana od tog kontakta, Ljubiša Todorović se sam javio po dolasku iz Beograda, nakon čega je svjedok otišao u Bratunac.

Razgovor su obavili u kancelariji zamjenika komandira PS Bratunac

Svjedok Kulovac se sjeća da je Ljubiša Todorović bio jako susretljiv svjedok, te da su tokom jedne od pauza popili kafu.

On ističe da je razgovor trajao od 10:15 od 15: 40, te kako je svjedok bio sam, da je pisanje zapisnika trajalo malo duže.

Svjedok Bajro Kulovac je, na glavnom pretresu bio vidno iznenađen, te je negirao bilo kakvu prijetnju upućenu prema svjedoku Ljubiši Todoroviću, pri čemu je ostao i tokom suočenja.

Posebno je, obraćajući se svjedoku Todoroviću, istakao: „*Pa otkud bi ja znao, da mi vi niste rekli*“, misleći pri tom na detaljan opis ne samo kritičnog događaja, nego i mnogih drugih, za ovu inkriminaciju nevezanih događaja.

S druge strane, svjedok Todorović je ostao pri svojoj tvrdnji da je sve rekao pod pritiskom i prijetnjom zatvorom u Sarajevu, kao i da je svjedok Bajro Kulovac cijelo vrijeme vikao, usljed čega se on, kako navodi „odmah kontuzovo“.

Cijeneći iskaz svjedoka Ljubiše Todorovića dat tokom istrage, u kontekstu svih ostalih svjedočenja, posebno preživjelih pripadnika zarobljene grupe, ali i samih optuženih, pa i svjedoka Miloša Todorovića, Sud je izjavu ovog svjedoka datu tokom istrage prihvatio kao vjerodostojnu, a onu, datu tokom glavnog pretresa, kao očit rezultat namjere da se optuženima pomogne u izbjegavanju krivične odgovornosti.

Ovakvu odluku Sud je donio posebno imajući u vidu činjenice da je: saslušanje vršeno u prostorijama PS Bratunac, tokom radnog dana i da bi, u slučaju galama i vike, kako je to svjedok Todorović isticao, bilo realno za očekivati da neko od prisutnih policajaca ili drugog osoblja, pa među njima i supruge ovog svjedoka, provjere šta se to dešava u njihovim, službenim prostorijama, pogotovo što nije logično da se na tako neprofesionalan način, kako je svjedok pokušao da prezentira isljednika, ponašao službenik SIPA-e .

Sud je iskaz svjedoka Bajre Kulovac, istražitelja SIPA-e ocijenio kao jasan i uvjerljiv,, pogotovo imajući u vidu činjenicu da je isti i sam primjetio da on sam nije mogao pisati o nečemu što ne poznaje: ne poznaje ni ljude, ni mjesto ni događaje, koje je u svojoj izjavi opisivao svjedok Ljubiša Todorović, govoreći o svojim rođacima, sunarodnjacima, svom mjestu-Bratuncu i događajima koji su se duboko urezali u njegovo pamćenje. Posebno događaju kada je u jednom danu mjeseca maja 1992. streljano 8 njegovih komšija, civila.

Imajući, dakle, u vidu sve naprijed navedeno, saglasne tvrdnje svjedoka optužbe o inkriminisnom ponašanju optuženih, a s druge strane, u mnogim dijelovima nelogične iskaze svjedoka odbrane, koji su u namjeri da optuženima pomognu izbjeći krivičnu odgovornost, sasvim nesvjesno stvorili okolnosti koje se vremenski ni prostorno ne poklapaju sa mjestom i vremenom inkriminacije, Sud je van svake razumne sumnje utvrdio da su optuženi Mirko Todorović i Miloš Radić, u namjeri da izvrše progon civilnog bošnjačkog stanovništva sa područja općine Bratunac, uključujući pri tom i svoje komšije, učestvovali u izvršenju inkriminiranih radnji, i to tako što su, kao lokalni stanovnici, pokazali put do mjesta skrivanja svojih komšija, šumsku stazu koju ti strani vojnici nikako nisu mogli poznavati, a potom, svojim prisustvom, sa puškama na gotovs, učestvovali u nezakonitom lišenju slobode, te, stojeći oko okupljene zarobljene grupe, omogućili da preostala 4 vojnika maltretiraju, tuku i oduzmu dragocijenosti od zarobljenih civila, pa i da dvojica od njih iz grupe izdvoje dvadesedvogodišnju djevojku Hamedinu Ramić i odvedu je u kuću gdje je i zadržana, da bi na kraju, ponovo vraćajući civile prema mjestu gdje su i pronađeni, ponovo sa puškama na gotovs, i gledajući ih u lica, omogućili da jedan od vojnika strelja grupu od preostalih 12 civila. Optuženi, iako naoružani, nisu spriječili da vojnici maltretiraju njihove komšije, nisu im dozvolili da se neopaženo udalje sa lica mjesta,

mada je teren to dozvoljavao, i nisu spriječili jednog od vojnika da, otvori vatru po njihovim komšijama.

Njihovo ponašanje, iako na prvi pogled pasivno, bilo je od odlučujućeg značaja za izvršenje ovog zločina. Jer, da su optuženi, kako to odbrana tvrdi, bili prisiljeni biti na mjestu zločina, logičnim se nameće pitanje, kako optuženi nisu pokušali spriječiti preostala 4 vojnika u njihovim nakanam. Dva naoružana vojnika, poput njih, uz pomoć 12 civila, sasvim sigurno su, po ocjeni ovog Suda, mogla pružiti otpor četvorici stranih vojnika. Ovo posebno imajući u vidu prednost poznavanja terena, koja je bila na strani zarobljenih civila.

Sud nema nikakvih dvojbi u iskaze svjedoka koji su preživjeli streljanje, posebno ne o identitetu optuženih, a navodi odbrane optuženog Miloša Radića da su ovi iskazi rezultat dogovora, a što proizlazi iz same činjenice da je, navodno, tokom istrage samo jedan od preživjelih rekao da je optuženi Radić na glavi nosio masku, a tokom glavnog pretresa svi preživjeli, Sud smatra u potpunosti neosnovanim, te ukazuje na nelogičnost: naime, sumnju u iskaz svjedoka mogla je dovesti samo obrnuta situacija, odnosno, da je samo jedan preživjeli tokom istrage rekao kako je optuženi Miloš Radić bio bez kape – maske, a svi ostali da je imao masku. Da su svjedoci, u ovako postavljenoj situaciji, na glavnom pretresu izjavili da optuženi nije imao masku, to bi zaista dovelo u sumnju istinitost iskaza svjedoka ali i njihove časne namjere.

Međutim, imajući u vidu reakcije svih preživjelih kada su vidjeli da se ispod maske krije njihov komšija i prijatelj, a što je u njima probudilo i određenu nadu, Sud je izjave ovih svjedoka prihvatio u potpunosti.

Sud je posebno imao u vidu činjenicu da niko od preživjelih nije krivio optužene za više od onoga što su uradili, odnosno što su svjedoci vidjeli. Svjedoci su mogli reći da su ih i optuženi maltretirali i oduzimali im dragocijenosti, da su optuženi pucali po njima, ali nisu. Preživjeli su rekli samo ono što su vidjeli da optuženi rade, i saglasni su kada kažu da su optuženi stajali sa puškama na gotov, opisujući to identično: „kao čuvali stražu“.

Sud je takođe cijenio i nelogičnosti proizašle iz iskaza svjedoka odbrane, počevši od njive u kojoj je optuženi Radić, navodno, okopavo kukuruz, a sa koje su ga „odveli“ neki paravojnici, koji su ipak znali i njegovo i ime njegovog brata. Kraj te njive su u jednom momentu prošli svjedoci Ljubiša i Miloš Todorović koji su vozili neka kolica, i to je sve što optuženi spominje vezano za ova dva svedjoka.

S druge strane, svjedok Ljubiša Todorović tvrdi kako su njega i njegovog rođaka Ljubišu Todorovića, sa njive u kojoj su kosili travu, odveli neki nepoznati vojnici ali da je među njima prepoznao optužene Mirka Todorovića i Miloša Radića. Krećući se za njim, a u momentu kada su se razdvojili u više pravaca i rekli da idu čistiti teren, svjedok navodi da su se oni Ljubiša Todorović odmah okrenuli i vratili odakle su i došli, odnosno da su iskoristili svoju poziciju na začelju kolone.

Međutim, svjedok Ljubiša Todorović se u svojoj izjavi ne sjeća da su među tim vojnicima bili i optuženi, ali ističe da su on i Miloš Todorović, u momentu kada su spoznali da se kolona kreće prema kući Miloša Radića, odnosno u pravcu potoka iznad Borkovca, zastali i narednih 1-2h ostali sjediti na jednoj livadi. Tek kada su iz pravca potoka čuli pucnje, on navodi da su se vratili kući.

Nelogično je, cijeni Sud, a imajući u vidu izjave i Miloša Todorovića, ali i samog optuženog Mirka Todorovića koji o tim nepoznatim vojnicima govore kao o jako opasnim ljudima u

koje se čak nije smjelo ni gledati, da su svjedoci Miloš i Ljubiša tek tako, mogli napustiti grupu vojnika koja ih je pod prijetnjom oružjem, prisilila da krenu sa njima.

Protivrječan je i iskaz samog optuženog Mirka Todorovića koji prvo kazuje kako je uniformisanom vojniku morao pokazati put, a kada su došli do kuće u kojoj su navodno bile smještene njegove komšije, pa su mu ti vojnici zabranili da ih vidi, kako se jednostavno udaljio sa lica mjesta, spustivši se kroz šumu na glavni put gdje je zatekao optuženog Miloša Radića.

Optuženi Radić, međutim, ne spominje ovu kuću, nego ističe da je optuženog Mirka Todorovića sreo krećući se kroz potok, i to u pravcu kuća Sulejmanovića.

Kasnije, međutim, kazuje kako su svjedoci Ljubiša i Miloš Todorović mogli napusti grupu vojnika, zato što su se kretali na začelju, a on sam kako nije imao šanse da se vrati pored „takvog“ čovjeka, ne želeći nikom da se nađe u takvoj situaciji.

Optuženi se, prema ovom drugom dijelu njegove izjave, nije udaljio sa lica mjesta, jer nije smio.

Proizilazi to i iz njegovog daljeg izlaganja, kada negira da je i on, poput optuženog Radića imao masku, jer on nije imao razloga da se krije, a što su, kako navodi, rekli i svjedoci Tužilaštva. Isti oni svjedoci za koje prvo tvrdi da ih nije ni vidio.

Zaključak suda potvrđuje i iskaz svjedoka odbrane – supruge optuženog Miloša Radića, koja kazuje kako joj je Miloš u veče 20.05.1992. godine ispričao da je prisustvovao ubistvu svojih komišija.

S druge strane, Sud je cijenio i određene različitosti u iskazima svjedoka optužbe, od toga da nisu svi preživjeli u momentu streljanja vidjeli oba optužena, što je i logično, obzrom da su svjedoci stajali u stroju od 12 ljudi koji su bili prisiljeni držati oborene glave, i dok su neki kriomice, pogledali u one koji su stajali ispred njih, tako da su, neki vidjeli optuženog Miloša Radića a drugi i optuženog Mirka Todorovića pa i Krketa.

Svi svjedoci su, međutim, saglasni u bitnom za utvrđivanje odgovornosti optuženih.

Sud je posebno cijenio oblik učešća optuženih u izvršenju ovog krivičnog djela, te polazeći od odredbe člana 29. KZ BiH koja propisuje: *Ako više osoba, učestvovanjem u učinjenju krivičnog djela ili preduzimajući što drugo čime se na odlučujući način doprinosi učinjenju krivičnog djela, zajednički učine krivično djelo, svaka od njih kaznit će se kaznom propisanom za to krivično djelo,, dakle, zaključio da su optuženi, bili svjesni okolnosti inkriminisanog vremena posebno širokog i sistematskog napada koji se na području njihove Općine vodio protiv nesrpskog civilnog stanovništva, pokazali put do mjesta gdje su njihove komšije bile skrivene, a potom, sa puškama na gotovs, obezbjeđivali teren i spriječili da se zarobljeni civili udalje sa lica mjesta (mada su za to imali priliku, samo da su im optuženi dozvolili), I takvim ponašanjem omogućili streljanje zarobljenih civila.*

Optuženi su, zaključuje Sud, bili svjesni svog djela i htjeli su njegovo učinjenje, jer da nisu, mogli su ga, ubijeđen je Sud, spriječiti.

Takođe, iako je optuženima na teret stavljeno da su krivično djelo progona kao zločina protiv čovječnosti izvršili ubistvima i mučenjima, kako to propisuje odredba člana 172. stav 1. tačka h) a u vezi sa tačkama a) i f) KZ BiH, dokazni postupak je pokazao da su se u radnjama optuženih stekla i obilježja krivičnog djela oduzimanja fizičke slobode kao zločina protiv čovječnosti, propisanog tačkom e) istog stava.

Stoga je Sud, primjenjujući odredbu člana 280. posebno stav 2. ZKP BiH, optužene oglasio krivima zbog izvršenja krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) a u vezi sa tačkama a), f) i e) KZ BiH.

7. Odmjeravanje kazne

Odlučujući o visini kazne od 17 godina zatvora, a u skladu sa odredbom člana 48. KZ BiH, Sud je naročito cijenio činjenicu da su krivična djela za koja su optuženi oglašeni krivim, učinjena sa direktnim umišljajem, dakle, nesumnjivim znanjem optuženih o karakteru njihovih radnji i njihovih posljedica, odnosno, svjesno i voljno.

Odlučujući o visini kazne, Sud je cijenio sve okolnosti koje utiču na istu, tako da je naročito cijenio stepen njihove odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, kao i okolnosti pod kojim je djelo učinjeno. Također Sud se pri odlučivanju o visini kazne osvrnuo i na raniji život optuženih, njihove osobne prilike, te njihovo držanje u toku ovog postupka, odnosno, Sud je cijenio i otežavajuće i olakšavajuće okolnosti na strani optuženih.

Otežavajuće okolnosti

Kod optuženih Todorović Mirka i Radić Miloša, Sud je najprije razmotrio težinu krivičnih djela za koje su oglašeni krivim.

Težina krivičnih djela za koje se optuženi terete uvijek je određivana na osnovu djelovanja na žrtvu ili na lica povezana sa krivičnim djelom i najbližu rodbinu. Težina se utvrđuje *in personam* a ne u smislu univerzalnih posljedica. Sud je našao da iako krivica optuženog može da se vezuje za posebno i opšte zlo nanijeto žrtvi i njenoj rodbini, išlo bi se predaleko ako bi se svaka nesreća koja je zadesila lokalnu sredinu pripisala vinom optuženom koji je proglašen krivim

Iako je za krivično djelo protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, zaprijećena i kazna dugotrajnog zatvora, Sud je u ovom slučaju nije izrekao, imajući u vidu oblik doprinosa optuženih izvršenju ovog krivičnog djela.

U konkretnom slučaju Sud je imao u vidu slijedeće elemente koji se inače cijene prilikom određivanja visine kazne:

Prilikom odlučivanja o visini kazne Sud je najprije razmatrao način na koji se odlukom može uticati na zaštitu društva od vinih optuženih, što predstavlja značajan je faktor pri utvrđivanju odgovarajuće kazne. Politika zaštite zavisi od prirode krivičnog djela i držanja optuženog. Zaštita društva često podrazumijeva duge kazne zatvora kako bi se društvo zaštitilo od neprijateljskog, razbojničkog ponašanja vinih optuženih. Ovaj faktor je važan i relevantan kada se vini optuženi smatra opasnim po društvo.

U konkretnom slučaju, Sud je cijenio doprinos optuženih izvršenju krivičnog djela, odnosno činjenicu da su optuženi svojim prisustvom, kako u otkrivanju komšija na mjestu gdje su se krili, tako i u sprovođenju istih do mjesta gdje su ubijeni, a dok su optuženi, njihove komšije sa uperenim puškama na gotovs, njihovo pogubljenje mirno gledali.

Nadalje, Sud je imao u vidu i faktor rehabilitacije, koji se bavi okolnostima reintegracije vinog optuženog u društvo. Ovo je obično slučaj kada se mlađi, ili slabije obrazovani, članovi društva proglašavaju krivim za krivična djela. Stoga postaje potrebno da se oni reintegrišu u društvo kako bi mogli da postanu njegovi korisni članovi i kako bi im se omogućilo da vode normalan i produktivan život nakon puštanja iz zatvora., što je Sud također cijenio kod optuženih, a prilikom odlučivanja o visini kazne.

Pored činjenice da optuženi treba da se odgovarajućom kaznom u dovoljnoj mjeri odvrate od toga da ikada i pomisle da ponovo učestvuju u takvim zločinima, Sud je prilikom donošenja odluke imao u vidu i lica koja se u budućnosti nađu u sličnim situacijama, koja treba isto tako da se odvrate od upuštanja u takva krivična djela.

Odlučujući doprinos koji su optuženi dali u ubistvima civila, svojih komšija, te nesagledive posljedice koje su trajno poremetile život na inkriminisanom području, opredijelio je Sud za izricanje kazne od 17 godina zatvora.

Iako su posljedice ovog krivičnog djela nesagledive i trajne, što najslikovitije proizlazi iz iskaza Sulejmanović Rušvete *“a mog Muniba nema pa nema”*, Sud smatra da će se ovakvom kaznom doprinijeti podizanju svijesti o posljedicama i kažnjivosti ovakvih zločina, odnosno pravednosti kažnjavanja učinitelja.

Olakšavajuće okolnosti

Prilikom utvrđivanja odgovarajuće kazne koja će se izreći po proglašenju krivice, pored opštih faktora, važno je uzeti u obzir i lične faktore kao što su starost optuženika i prethodno vladanje. Opšta reputacija optuženih je također momenat koji je Sud imao u vidu.

Odbrana oba optužena podnijela je dokaze o tome da su optuženi dobrog karaktera. Mnogi svjedoci kako optužbe tako i odbrane su istakli da optuženi nisu niti oduzimali vrijednosti od zatočenih, niti su pucali u iste u vrijeme kritičnog događaja kao i da su isti prije kritičnih događanja bili u izuzetno dobrim odnosima sa svojim komšijama muslimanima, a sa nekim i poslije ratnih zbivanja. Također, po izjavama pojedinih svjedoka, optuženi Todorović Mirko je čak pojedine muslimane zatočene prije kritičnog događaja svojim autoritetom uspio izbaviti iz zatočeništva.,

Sud je, također imao u vidu i činjenicu da su oba optužena porodični ljudi, svaki od njih dvojice da je otac troje djece, te da su se tokom postupka ponašali korektno pred Sudom.

Zaključak

Imajući u vidu sve naprijed navedene otežavajuće i olakšavajuće okolnosti koje je Sud cijenio, Sud smatra da je izrečena kazna proporcionalna težini počinjenog krivičnog djela, stepenu krivične odgovornosti optuženih, okolnosti pod kojima je zločin počinjen i motivima optuženih za počinjenje krivičnog djela, i da će izrečena kazna ispuniti svrhu kažnjavanja u smislu posebne i opšte prevencije.

U skladu sa članom 56. KZ BiH, vrijeme koje su optuženi proveli u pritvoru počev od 24.05.2007.godine, uračunaće se u kaznu zatvora.

8. Odluka o troškovima i imovinsko-pravnom zahtjevu

Na osnovu odredbe člana 188. stava 4. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, optuženi su djelomično oslobođeni dužnosti naknade troškova postupka, obzirom da iz stanja u spisu proizlazi da bi dužnost naknade cjelokupnih troškova postupka mogla ugroziti izdržavanje optuženih, odnosno njihovih porodica.

Iznos ovih troškova Sud će odrediti posebnim rješenjem, u skladu sa članom 186. stav 2. ZKP BiH.

Prilikom upućivanja oštećenih na parnični postupak da bi ostvarili svoj imovinskopravni zahtjev, Sud se vodio činjenicom da postoji veliki broj oštećenih u ovom postupku i da bi za određivanje iznosa po imovinskopravnom zahtjevu bio potreban duži vremenski period, te bi se na taj način produžio postupak. Stoga je donesena odluka u skladu sa odredbom člana 198. stav 2. ZKP BiH.

**ZAPISNIČAR
PRAVNI SAVJETNIK
AMELA SKROBO**

**PREDSJEDNIK VIJEĆA
SUDIJA
MINKA KREHO**

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude je dopuštena žalba koja se podnosi Apelacionom odjeljenju ovog Suda u roku od 15 dana od dana prijema pismenog otppravka presude.